

Вяра в децата
и семейството

**СБОРНИК С МОДЕЛИ
ЗА ПОДКРЕПА НА ДЕЦА И
СЕМЕЙСТВА В ОБЩНОСТТА,**

**РАЗРАБОТЕНИ ПО
ПРОГРАМА „ВЯРА В ДЕЦАТА И
СЕМЕЙСТВОТО“ 2013 - 2016**

**НА ФОНДАЦИЯ ЛАЛЕ И
ФОНДАЦИЯ „ОУК“**

Съдържание

Българска асоциация осиновени и осиновители /БАОО/ - Модел за работа с група за взаимопомощ на родители, осиновили деца и кандидат осиновители.....	стр. 3
Клуб на Нестопанските организации, Търговище - Семейно-ориентиран подход и комплексна подкрепа за деца и семейства в риск.....	стр. 10
Сдружение „Бъдеще за децата“, Казанлък - Прегръдка за всяко дете.....	стр. 17
Сдружение „Деца и юноши“ - Позитивна промяна чрез мобилна работа.....	стр. 24
Сдружение „Егида“ - Ресурсно ориентиран модел за директна работа с родители с цел превенция на изоставяне на децата и подобряване на грижите за тях.....	стр. 30
Сдружение „Първи юни“, Бяла Слатина - Клуб „Приятели на детето“.....	стр. 35
Сдружение „Самаряни“, Стара Загора - Модел за овластяване на родители.	стр. 40
Сдружение „Съучастие“, Варна - Подкрепа на родителството.....	стр. 48
Сдружение „Център Мария“, Горна Оряховица - Деца и семейства в риск – да решим проблема заедно.....	стр. 53
Сдружение „Шанс и закрила“, Хасково - Предотвратяване на изоставянето на деца чрез превенция на ранните бракове.....	стр. 59
Фондация „Карин дом“, Варна - Семейно-ориентираният подход - нова социална практика в България за деца със специални нужди и техните семейства.....	стр. 63
Фондация „Национален алианс за работа с доброволци“ - S.A.F.E. – модел за позитивно родителство в ромска общност.....	стр. 68
Фондация „Ръка за помощ“, Добрич - Обединени за детето и семейството...	стр. 76

МОДЕЛ ЗА РАБОТА С ГРУПА ЗА ВЗАИМОПОМОЩ НА РОДИТЕЛИ, ОСИНОВИЛИ ДЕЦА И КАНДИДАТ ОСИНОВИТЕЛИ

Подкрепяща родителска общност в света на осиновяването

В България от 60 г. съществува „тайна на осиновяването“, която превръща осиновяването в тема табу за обществото. Родителите, осиновяващи дете, се възприемат като хората, които не могат да имат дете. Осиновените деца са „изоставените“ деца. За осиновяването се говори само при възникнали проблеми. Липсва осъвременяване в законите и политиките за подкрепа и разбиране на процесите след осиновяването.

Родителите получават разнопосочни послания от различните специалисти, остават объркани и в желанието си да не покажат слабост и липса на родителски умения се самоизолират. Преживяването безсилие и усещане, че не се справят, води до формиране на обвинения към детето и съществува риск от изоставяне.

Описание на проблемите

Осиновяването е сложен процес, в който кандидат-осиновителите имат необходимост от подкрепа и разясняване на възникнали въпроси, свързани със системата за закрила на детето и срещите си с деца, вписани за осиновяване. Съгласно с българското законодателство кандидат-осиновителите преминават през процес на оценка относно годността им да осиновят дете и специализирано обучение, предоставено от различни доставчици на социални услуги по различни програми за обучение. След вписването им в Националния регистър на осиновяващите при условията на пълно осиновяване те остават сами в системата, чакайки да ги потърсят за среща с дете. Липсата на подкрепа от специалистите и обмяна на опит с други семейства, преминали през този етап, води до високо равнище на тревожност и стрес, като дава основа за бъдещи проблеми в семейството, които в най-крайната си форма може да доведат до прекратяване на осиновяването.

От друга страна родителите, осиновили дете, срещат във всекидневието си редица трудности относно отглеждането и възпитанието на децата. Вълнуват ги въпроси, засягащи произхода на децата, здравословно им състояние и наследствени особености, психологическата травма на детето след осиновяването и адаптацията му у дома. Осиновените на по-голяма възраст деца попадат изведнъж в различна от обичайната им

среда и социални контакти. Колкото по-голямо е детето при осиновяването, толкова по-изразени в него са проявите на психологичната травма от изоставянето му. Трудното му детство, преминало през изоставяне от биологичните родители и живот в институция, води до създаване на различна ценностна система и липса на доверие към възрастните. Тези обстоятелства могат да затруднят адаптацията на детето. Често то изразява недоверие и не очаква да бъде прието и обичано. Големите деца очакват да бъдат „върнати“ отново в институцията. В по-голямата част от случаите децата, отглеждани в институция, имат и пропуски в обучението, които след осиновяването ги превръщат в „труден ученик“. Ако не успее да се справи с новите условия на живот, детето избира поведение на бунтар, трансформиращо се понякога в противообществени прояви и агресия към другите. Всичко това подлага на стрес както детето, така и цялото семейство, като при липса на адекватна подготовка и подкрепа на родителите конфликтът често не намира трайно решение, а това от своя страна в част от случаите води и до пълен разрыв в отношенията и предприемане на стъпки за прекратяване на осиновяването.

Групата за взаимопомощ на кандидат осиновители и родители, осиновили деца, е уникална и е инструмент за информиране и подкрепа, но има и терапевтичен ефект.

Системата за закрила на детето предлага отделни, разпокъсани услуги, в които специалистите отправят разнопосочни послания към семействата. Групи за взаимопомощ липсват. Има създадени други групи за кандидат осиновители и родители, осиновили дете, които са подобни на модела за групово консултиране или училище за родители. В тях водещите екипи организират всички срещи, теми и дейности на групите. Приемат, че когато едно семейство и дете попадне във фокуса на системата за закрила на детето, специалистите трябва да „поправят“ и „научат“ семейството как да живеят по стандарт. Не се насърчава участието на родителите. Това превръща участниците само и единствено в потребители на услугата и формира очакването им за пряка намеса на специалистите и поемане на част от родителската им роля. Често в такива групи родителите дори очакват, че специалистите ще споделят с децата им, че са осиновени. Ще посетят от тяхно име детската градина или училището, за да говорят с педагозите за проблемите на децата им. Ще подадат документи в ДСП или ще ходатайстват пред общината или други институции. Когато това не се случи, групата започва все по-рядко да провежда срещи си, след което се разпада. Специалистите не могат да приемат общите правила дълго време след първата среща, защото групата се посещава винаги от различни хора, повечето участващи за първи път. Не се създава усещането за принадлежност към общност и приятелска среда. Всичко това не предразполага участниците към споделяне.

Резюме на модела

Групата за взаимопомощ се създава и води от двама подкрепящи специалисти. Добре е това да са социален работник и психолог. В началото те организират групата и постепенно преминават в подкрепяща роля, като оставят родителите да споделят и обменят информация за добро родителство. Моделът насърчава взаимопомощта. Групата се събира един път месечно, в приятна, неформална среда с условия за пиене на кафе и чай. Самите родители се насърчават сами да приготвят или купуват почерпката за срещите. Времето за срещите е според възможностите на родителите. Практиката показва, че няма среща по-малка от 2,5 часа. Срещите са след работно време (17.30-18 часа) или в почивните дни. Общуването в групата е непринудено, темите за разговор се предлагат от самите участници в процеса на споделяне за това как се чувстват, какво се е случило след предишната среща. В процеса на работа, след като се оформи една постоянна група, се изработват груповите правила. Специалистите предоставят набор от правила, които групата обсъжда, избира и приема, като това става с подпис от всеки участник. Отговорността за запознаване на новите участници с правилата е на родителите от групата.

Моделът е приложен успешно в рамките на проект на БАОО „Да не отхвърлим за втори път едно дете“, съфинансиран по програма „Вяра в децата и семейството“ на Фондация Лале и Фондация ОУК. В създадените по проекта групи родителите взаимно се учат и споделят как да отглеждат и възпитават децата си.

Екипът превърна групите в общност, която не само да се подкрепя и подпомага, а да има собствен живот. Това стана възможно, като внимателно подбрахме родители, които са по-активни и желаят да участват в живота на групата. Заедно с тях определихме касиер и отговорник за календар на рождени дни, „щъркелов ден“ (денят, в който е осиновено детето), именни дни и други. Насърчихме родителите в групите сами да определят правилата си на работа; времето, в което да се събират; характера на сбирките; темите и дейностите в месеца или годината. Така те започнаха самостоятелно да създават своето общество в защитена среда, подкрепяни от специалистите на БАОО. Да планират дейности, пикници, сбирки, гост лектори, празници. Така родителите се опознават и подкрепят, като заедно със съветите за отглеждането на осиновеното дете, споделят и всекидневни трудности, житейски истории, взаимно си предоставят контакти за обществени заведения (добри детски градини, училища, лекари) и други.

В групата семействата по взаимно съгласие започнаха да водят и децата си, като за детската група са осигурени аниматори (доброволци, обучени да работят с деца или други специалисти). За включването на децата в групата родителите предварително са договорили правила, свързани с конфиденциалност и съобразяване на какъв етап е семейството в процеса на разкриване на осиновяването. Важно условие за участие в детската група е детето да знае, че е осиновено. Това е нужно, защото често в играта си децата споделят за осиновяването и е възможно да съобщят на друго дете този факт. Децата се събират в отделно помещение, където с аниматор играят, гледат тематични филмчета, рисуват. Последните 30-40 минути от работата на родителската група е заедно с детската. Предварително специалистът подготвя семейни игри, арт-терапевтични техники за деца и възрастни, в които участват деца и родители. Така се подпомага връзката детеродител и подкрепя интегрирането на детето в семейството. Игрите са забавни, пораждат много положителни емоции у децата и у възрастните и са много желани от участниците. Те спомагат за подобряване на семейните взаимоотношения, кооперирането и комуникацията в семейството, предоставяйки възможност детето и възрастният да бъдат равностойни в творческия и идейния процес, да съпреживяват удовлетворението, че заедно създават общ продукт, с който могат да изразят себе си.

Сфери на приложение

Този модел може да бъде приложен както самостоятелно от родители, така и от общини, юридически лица, предоставящи услуги за деца и семейства, ЦНСТ, КСУДС, ЦОП и други, условие за които е да познават спецификата на следосиновителния период. Приложим е в общности, в които има кандидат осиновители и родители, осиновили дете. Може да се използва и на ниво обучение на кандидат осиновители, като се канят да се включат и станат част от общността за взаимопомощ.

Изключително важно е да имате средствата за обезпечаване на групата с двама специалисти (психолог и социален работник), но е възможно да бъде нает и само психолог. Важно е той да бъде специално обучен и се осигури супервизия поне в първата година.

Необходимо е да има място, където групата да се събира, и друго помещение, където децата да играят. Хубаво е в началото да са осигурени вода, кафе и почерпка, но тези разходи отпадат с времето, тъй като родителите се насърчават сами да приготвят почерпка за групата.

За игрите на деца и родители е добре поне в началото да се зложат разходи за материали (книжки, глина, листа, флумастери и др), но ако липсват такива средства, е възможно да

се обсъди в групата нуждата от материали и да съберат средства помежду си. Важно е да се съобразите с района, в който се създава групата, ако има голяма безработица и семействата трудно биха отделили средства, това ще ги накара да се откажат от участие.

Ако групата се създава към държавно делегирана дейност (ЦОП, ЦНСТ, КСУДС), всички тези разходи ще са част от издръжката и практически няма да има допълнителни разходи. Група може да се стартира и само с един специалист и помещение за срещите.

Ефективност и въздействие

В създадените групи децата и родителите се сприятеляват и започват да очакват с нетърпение всяка сбирка, за да поиграят заедно. Групите заживяват свой живот, празнуват се и лични празници, разменят се съвети и полезна информация. За децата групата е полезна с това, че им дава сигурна среда, в която да общуват, да играят и да бъдат приемани безрезервно от възрастните. Между децата също възникват връзки, близост, те се познават, търсят се и питат един за друг, ако някой отсъства. Чувстват се значими и приети в групата благодарение на старанието на възрастните да ги предразположат и включват. Важен елемент е проявата на загриженост и положително отношение от страна на „чуждите“ родители към детето, които играят с него, понякога го обгрижват и стимулират, което е проява на много значима за него социална подкрепа.

Често кандидат-осиновителите се насочват към осиновяване след дълги опити да имат собствено дете. Въпреки че са подали документи за осиновяване, те не са преодолели травмата от невъзможността да създадат поколение. Очакването към осиновеното дете са силно преувеличени и кандидатите остават в позиция на вечно чакащи да ги потърсят за среща с дете. Практиката на БАОО показва, че по време на работата на групата за взаимопомощ се наблюдава промяна на нагласите на кандидат-осиновителите, като те променят и документално изискванията си към очакваното дете и много скоро след това пристъпват към осиновяване. Превръщайки се от кандидати в осиновители, включени вече в създадената общност, разпознават поведението на детето и знаят къде да търсят помощ.

Фактори за успех

Родителите се обръщат към екипа на БАОО както като към специалисти, така и като участници в групата. Всички работещи в БАОО са свързани с темата осиновяване. Преминали са през фазите, през които преминават участниците в групите, и оказват помощ не само като специалисти (педагози, социални работници, психолози, юристи и други), а и през личен опит. Това обстоятелство се оценява много високо сред участниците и те припознават екипа като част от групата, а не само служебно.

Необходимо е екипът да бъде обучен и първата година да работи под специализирана супервизия.

Групите се водеха от социален работник, който е осиновен, и от психолог, който е и родител, осиновил дете. Участието им има за цел да структурира деликатно дискусиите, така че да са ефективни (всеки, който желае, да има възможност да изкаже мнение или да постави проблем), без да се налага като водещ и при необходимост – при конкретни въпроси от групата, да предостави професионално мнение или препоръка. Изчакват първо родителите да споделят и обменят опит и при нужда се включват. След груповите разговори специалистът е на разположение за индивидуални въпроси и уговорки за евентуални консултации по желание на отделните участници, които в процеса на групово споделяне са идентифицирали свой проблем.

Сравнителни предимства на модела

Моделът насърчава взаимопомощта. Успехът се дължи на овластяването на родителите и възможността да играят заедно с децата си. Създаването на общност, в която участниците да се учат, подкрепят и подпомагат, спомага за ранно идентифициране на риск, превенция и помощ, които са осъзнати от самите потребители. Екипът не изземва родителската роля, а я насърчава.

Групата за взаимопомощ по описания модел се събира от години, като хората се сприятеляват и се търсят и подкрепят и извън формалните срещи. Участниците сами инициират сбирки, предлагат идеи за теми, гости, събития. Организируют общи празници, пикници и други. Всеки участник може да бъде инициатор или основен организатор на идеите. Всичко това стимулира естественото желание на хората да се подкрепят и забавляват заедно сред приятели. В този модел се залага и на семейните игри, участват деца и родители, което подпомага връзката дете-родител и подкрепя интегрирането на детето в семейството. Много добър ефект върху сътрудничеството между децата и родителите се наблюдава и по време на творчески дейности – изработване на картички, рисуване, четене на истории и други.

Възможности за прилагане в бъдеще и надграждане

Групата за взаимопомощ практически не приключва. Тя приема нови участници, като непрекъснато се разширява. Ако бройката на родителите надхвърли 25-30 души, е възможно да бъде разделена на две според възможностите за посещение, възрастта на децата и др.

Възможно е и да се предвиди обмен на опит (гостуване) на групата в друга създадена вече родителска общност (група), да се организират семейни пикници, екскурзии и други. Идеите в групата се дават от самите участници и практически всичко, което е полезно за семейния живот и правилното отглеждане и възпитание на децата, може да бъде приложено.

Група може да се започне с минимални средства, но задължително е нужно да има подходящо място за събиране и поне един специалист. Не са подходящи обществени места (ресторанти, сладкарници и пицарии), защото освен шумната среда, участниците нямат усещането за уют и желание за споделяне.

Добре е да има възможност за финансовото обезпечаване на двама специалисти, супервизия и материали за групата (листа, фулмастри, ножици и други необходими за организиране на игри за деца и родители).

Възможно е групата да работи и с по-малко външно финансиране, ако се насърчат участниците да се включат и финансово - средства за материали за игри, арт-терапия, екскурзии, пикници и други.

Кратък случай на оставане на дете/деца в семейството

Н. е на година и половина и е осиновен от двойка, която дълги години няма деца и решава да сключи брак и да осинови дете. Месеци след осиновяването му майката ражда момиченце от друг мъж. Това води до обтягане на отношенията и развод на семейството. Два месеца след осиновяването на Н. бащата търси социалните работници от ОЗД за съдействие, тъй като според него съпругата му не полага грижи за детето. Съобщава, че майката има лошо отношение към детето и то не иска да се връща при нея след срещите си с него (на бащата е определен режим за срещи, който той изпълнява). ОЗД насочва майката за консултация към психолог на БАОО. По-късно тя проявява желание и се

включва в групата за взаимопомощ. Същевременно детето започва да проявява непослушание и в детската градина, появяват се оплаквания и от персонала.

В началото на консултациите с майката тя споделя, че силно се е разочаровала от Н. още от малък: *„Той ни подведе от самото начало. Ако беше голям човек, щях да реша, че нарочно ни е манипулирал. Когато го видяхме в дома, беше кротък като ангелче, но веднага след като го взехме у дома си показа всичката проклетия“*. Допълва, че детето е „много трудно“ от малко – реве, пищи, неспокоен, нервен и *„все иска да му се обръща внимание“*. Разказва, че когато са го осиновили, вече е била бременна, но не е знаела. Ако е знаела, нямало да го вземе. Споделя, че е разбрала, че от съпруга си няма да забременее и е търсила „други възможности“. Смята, че Н. е „непоносим“ и често говори за поведението му като за нещо вродено, наследено от биологичните родители. Оформя убеждението, че детето е психопат, който е агресивен и като порасне ще ги „избие“. Тези опасения особено се засилват, когато детето започва да посяга и да удря майка си и сестра си. В разговори в групата тя свободно споделя, че Н. изисква прекалено много внимание, защото не стои на едно място. Многократно споменава, че съжالياва, че го е осиновила. В хода на работата с майката останалите родители споделиха за емоционалните проблеми на децата си след осиновяване. Обсъждани са теми, свързани с родителската роля на майката, какво би помогнало като подход и отношение към дете в след осиновителна криза, за да се подобри и стабилизира състоянието му. В началото в групата за взаимопомощ майката се дистанцира и бе безразлична към поведението на детето си, *„сякаш не е нейно дете“*. Оставяше другите родители да работят с него. В процеса на работа родителите обсъждаха и споделяха опит за това как влияят на детската личност строгите и жестоки наказания, обидите, омаловажаването и пренебрегването. Те й оказаха подкрепа и разбиране. Споделяха с възторг уменията на Н., сравняваха го с други децата и го хвалеха. Успешно се намесваха, когато Н. изпаднаше в кризи. Майката сподели, че много активно майка й и близки и роднини са й говорили за *„недостатъците“* на Н. и за своите съмнения, че детето е наследствено обременено. В резултат от подкрепата на групата тя започна да води и двете си деца на срещите, като постепенно допусна до себе си Н. и се включи в общите занимания на деца и родители. С гордост показваше изработеното от двамата в арт терапевтичните дейности и публично започна да хвали и поощрява момчето.

Към настоящия момент майката по-успешно разчита състоянията на детето и разбира от каква подкрепа се нуждае. Добре преценява възпитателните си подходи, така че детето приема наложените му ограничения без съпротива и това дава положителен резултат върху поведението му. Участието й в групата се отрази положително не само на отношението към Н., но и на самочувствието й като родител. Детето показва подобрение в емоционалното си състояние и поведението. Стана по-спокоен, с желание влиза в игрите, взаимодейства добре както с децата, така и с възрастните и всички го търсят, за да играят заедно. Търси майка си и настоява да включва и сестра му в игрите. Много добър ефект върху сътрудничеството между Н., майка му и сестра му се наблюдава по време на творчески дейности – съвместно изработване на картички, рисуване, четене на истории и други.

Групата за взаимопомощ даде възможност за преосмисляне на ситуацията и разбиране, че всяко дете е уникално. Помогна на майката по естествен начин да осъзнае, че всеки човек има нужда от подкрепа, за да покаже добрите си страни. Тя видя и разбра, че и други осиновени деца преминават през такъв труден период и усещането й, че не е сама и няма да бъде *„наказана“* от системата за закрила на детето, й даде сила да сподели и потърси себе си като родител. Започна да се гордее с детето си и стана по-уверена в напътствията и оказваната родителска подкрепа. Сподели, че не би могла да осъзнае по такъв начин нещата, ако не общуваше с други родители. Консултациите с различни специалисти оставяли в нея усещането, че я обвиняват за несправянето, упражняват насилие и я смятат за *„лош родител“*. Сега приема индивидуалните консултации като свое лично време за специализирана подкрепа, но не пропуска сбирка на групата. Винаги води и двете си деца заедно. Активно подкрепя новите участници.

* * *

Този модел е създаден и описан в рамките на проект „Да не отхвърлим за втори път едно дете“, реализиран от Българска Асоциация Осиновени и Осиновители-БАОО, София в продължение на 26 месеца, финансиран в рамките на програма „Вяра в децата и семейството“ на Фондация Лале и Фондация Оук с 65 980 лева.

Българска Асоциация Осиновени и Осиновители
София, 1517
ж.к. Сухата река, бл. 21, ет. 13, ап.73
тел. 0899 144 148
baoo@abv.bg
www.baoo-bg.org

СЕМЕЙНО-ОРИЕНТИРАН ПОДХОД И КОМПЛЕКСНА ПОДКРЕПА ЗА ДЕЦА И СЕМЕЙСТВА В РИСК

**Използването на силните страни и ресурси на семейството и общността
е от ключово значение за подкрепа на грижата за децата**

Биологичното семейство е най-доброто място за отглеждане на всяко дете! Силата на общността е неограничена и когато е в подкрепа на семействата в риск, води до положителна промяна.

За постигането на тази цел страната ни е приела редица законови и подзаконови актове, вкл. и Визия за деинституционализация. Постигането на целите, които си поставя Визията, наложи необходимостта от по-ефективна работа за „затварянето на входа“ към институциите, както и развитие на „Приемната грижа“. На практика обаче броят на децата, изоставяни от биологичните си

родители, не намалява. Нашият модел е ориентиран към семейства от ромската общност, в които има висок риск от изоставяне или negliжиране на деца. Изборът на тази целева група е обоснован от много фактори, почиващи както на статистически данни /броят на изоставените ромски деца е най-голям/, така и на анализа от дългогодишната ни работа в тази общност. Изборът ни отговаря и на целите на Областната и общински стратегии за социални услуги, в които работата с уязвими общности, вкл. и ромската, е изведена като основен приоритет.

Описание на проблемите

Хората, към които е ориентиран моделът, са семейства от ромската общност, които живеят в бедност, безработни са, нямат родителски капацитет и има повишен риск от недостатъчна грижа или изоставяне на децата им. При една не голяма част от семействата грижата за децата се свежда до голяма степен в грижа за физическото им оцеляване. Нашият опит показва, че една от основните причини за изоставянето на децата е фактът, че със семейството започва да се работи „пост фактум“ – т.е. когато вече е взето решение за изоставяне. Това пък от своя страна се случва, защото системата за социална подкрепа не включва /поне не регламентирано/ всекидневна превантивна работа „на терен“ – в махалата, в селото, на сметището - във всички компактни общности, в които са съсредоточени семейства в риск.

През последните години стана модерно да се говори за интегрирани услуги за деца и семейства, което обаче в повечето случаи си остава на хартия или се получава

спорадично. Ниската ефективност на превенцията продължава да е „едностранната“ подкрепа, която се оказва на семейства, при които има риск от изоставяне и negliжиране. Напр. центровете за обществена подкрепа работят за повишаване на родителския капацитет, социалните служби – за осигуряване на минимален жизнен стандарт, училището – за включване в образователната система и т.н. В повечето случаи всички тези структури работят поотделно, според своите законови и нормативни актове, трудно кореспондират помежду си и се срещат единствено при мерки. И чак когато се стигне до „изоставяне“ или до прецедент, се правят опити за обединяване на усилията, като в много случаи това по-скоро е обединяване на информацията за случая, а не на ресурсите. Ресурсите на разширеното семейство и общността пък изобщо не се използват при разрешаване на проблема. На практика, съществуващите към момента форми на подкрепа, включително и институционалната, се оказват безрезултатни в по-голям процент от случаите.

Проработилите само за няколко месеца в Търговище Общностен център и Комплекс за социално здравни услуги показаха нагледно negliжирането на проблема от страна на институциите и държавата.

Резюме на модела

Този модел се фокусира върху семейството и неговите силни страни и ресурси. В същото време той представлява свързващо звено между семейството в риск от една страна и от друга страна – общността, институциите, социалните услуги и местната власт.

Моделът включва ключови партньорства на организацията с други НПО, организации и институции:

- Местни партньори - училищата и детските градини в населените места, в които работим; кметствата и читалищата, лекарски практики. С тези партньори се работи предимно по идентифицирането на рисковите случаи, при провеждане на посещения на място, при включване на членове на разширеното семейство и други дейности „на терен“.
- Другата група партньори са институциите – общински и държавни, ОЗД. Създадени са предпоставки за създаване на по-работещи, вкл. и неформални връзки и взаимоотношения със служителите, което прави взаимодействието ни по-оперативно.
- Национално ниво - Хабитат България – предоставяне на безлихвени заеми за малки строително-ремонтни дейности на семейства с малки деца и Фондация за децата в риск по света – групи за игра с деца и родители, чрез които се развиват както знанията и уменията на децата в петте области на детско развитие, така и родителският капацитет и подобряване на взаимоотношенията помежду им.

Използвани са разнообразни инструменти и подходи:

- Фамилни групови конференции;
- Библиотека на играчките и др.

Подкрепата на семействата в риск се осигурява на две нива:

- На ниво специалисти – чрез работата на социални работници, психолози и други професионалисти /лекари/;
- На ниво общност – чрез включване на социални посредници и доброволци от общността, на разширеното семейство и на местните лидери.

Задължително условие е комплексната работа с цялото семейството. За прилагането му е необходима организация/структура/звено, което да организира всички дейности на всички

етапи, описани по долу. За успешно прилагане на модела са необходими и следните други условия:

- Взаимно доверие между доставчика на услугата и потребителя;
- Познаване на конкретните проблеми на съответното семейство;
- Всекидневна (постоянна) подкрепа за период от 1 до 2 години;
- Използване на ресурса на семейството и неговата социална среда;
- Използване на човешкия ресурс на самата общност, вкл. ромски медиатори и доброволци;
- Осигуряване на допълнителен ресурс за задоволяване на конкретни нужди;
- Работа на терен – в дома, на улицата, в квартала;
- Осигуряване на специализирана подкрепа според конкретните нужди – медицинска, образователна, правна, и други.

Моделът включва и още „заинтересовани“ страни, които в повечето случаи са от ключово значение за успех. Това са:

- представител на самата общност – в случая социалният посредник за съответното населено място. Макар и без специално образование, медиаторът е носител на най-пълната и достоверна информация за семейството и за неговия родителски капацитет. Задължителен елемент е посредникът да бъде обучен КАК и КОГА да подкрепя, както и в кои случаи задължително да търси включването на специалист или член на екипа;
- представител на разширеното семейство или на общностната среда, в която живее семейството – съседи, неформални лидери, хора с авторитет пред съответното семейство, с което работим. Те също трябва да бъдат обучени, вкл. и към кого да се обърнат за допълнителна подкрепа.

Друг основен подход в модела е акцентът върху капацитета на родителите, от които зависи благосъстоянието на децата. Ако родителския капацитет е недостатъчен, се приема, че застрашено е не едно или друго тяхно дете, а всичките деца на това семейство. Анализират се факторите, които застрашават живота или препятстват добрата грижа към децата – жилищни условия, доходи, образование и квалификация, здравословно състояние на родителите, подкрепа от близки и други. Изработва се ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ, в който включваме реалистични и конкретни дейности.

Сфери на приложение

Моделът може да бъде приложен от организации, които са ситуирани в общността и се ползват с авторитет в тази общност и пред институциите. За да бъде прилаган този модел по-ефективно, добре е той да бъде част от обща програма за подкрепа и развитие на общността.

Моделът се прилага при семейства, които по една или друг причина се намират в крайно рискована ситуация, в която всички други институционални механизми за подкрепа не работят.

Ефективност и въздействие

Ефект на ниво деца:

За последните 2 г. няма нито едно изоставено или изведено дете от семействата, с които работим. Всички деца получават адекватна грижа от членовете на семейството и разширеното семейство. 90% от децата се обгрижват от възрастните системно и последователно, с внимание и подкрепа. Те живеят в адекватни битови и хигиенни условия – осигурен им е подслон, имат достъп до вода и електричество, в стаята има легло за детето; хранят се редовно и растат добре на тегло и височина спрямо възрастта си; имат личен лекар, проведени са редовни консултации, профилактични прегледи и имунизации,

ходят на лекар при заболяване, закупуват се лекарствата, необходими за лечението. Всички деца на 5 и 6 г. посещават детска градина или подготвителна група в училище. 70% от децата на 3-4 г. посещават детски заведения. Не са подложени на физическо, емоционално насилие и експлоатация на труда им. 90% от децата се включват с желание в общи занимания с други деца и възрастни.

Ефект на ниво родители:

Родителите създават стабилна, грижовна и емоционално-сигурна среда за отглеждането на своите деца. 50% от бащите се включват активно в домакинската работа, водят децата си на училище или детска градина, посещават родителски срещи, водят децата при личния лекар, играят и общуват с тях поне един час всекидневно. Родителите знаят къде да потърсят информация и подкрепа при възникнал проблем или риск. Знаят, че самите те като родители и тяхната среда /близки, роднини, съседни/ могат да поемат отговорност и това ги прави по-уверени и с по-голямо самочувствие. 90 % от семействата, с които работим, разчитат на собствените си силни страни и ресурси – знаят повече и се справят по-добре с всекидневната си роля на родители, могат да поемат ангажименти и отговорности, свързани с отглеждането и възпитанието на децата си, подкрепени са от роднини и общност.

Ефект на ниво общност:

Местната общност има отрицателно отношение към случаите на изоставяне или negliжиране на деца. Самата тя подкрепя рисковите семейства. 10 местни лидери от трите населени места разпознават семейства в риск и да ги подкрепят в кризисни ситуации, като търсят начини за информация и помощ от социалната среда на тези семейства и от общността. 90% от общността е с нагласата за включване на самото семейство с поемане на грижата за децата и ангажираност на всички членове на семейството в отглеждането и възпитанието на децата. Медиатори и хора от общността прилагат ФГК като нов метод за работа със семейства в риск – семейството и неговото обкръжение са активни в търсене и вземане на решения, както и поемане на отговорност при изпълнението им. Това довежда до нови умения и усещания у хората от общността, което води до решаване на дадения проблем.

Ефект на ниво институции:

Отношението на институциите /училища, детски градини, община, ДСП, ОЗД, МБАЛ/ към ромите и работата им с тях – администрацията зачита правата и достойнството на личността и не допуска дискриминация на етническа, езикова или религиозна основа; образователните и социални институции осъществяват интервенции, насочени не само към децата, а и към техните родители, използвайки и ресурсите на общността. Промяна и в отношението към нашето сдружение като към организация, която използва експертен и времеви ресурс в работата по превенция на изоставянето и ангажираност по отношение на ромските семейства – членове на сдружението участват в комисии на общинско и областно ниво за изработване на местни политики и решаване на конкретни проблеми.

Ефект на ниво екип:

Екипът се състои от обучени и мотивирани специалисти, които подкрепят и прилагат модела за ранна превенция на изоставянето. Екипът има знания и умения за идентифициране на рискови семейства и познава проблемите на общността – рисковете пред семействата и възможностите за преодоляването на голяма част от тях. Има изградени доверителни отношения с нея – разпознаваме я, хората знаят, че могат да получат от нас информация, консултация, помощ пред институциите, възможност за материална или финансова подкрепа при затруднена ситуация. Изграден е капацитет в организацията от обучени 5 членове на екипа за прилагане на иновативни модели за работа с деца и семейства в риск – ФГК. Екипът използва инструменти и добри практики в мобилната си работа с рискови деца и семейства. Установен е механизъм за добро партньорско взаимодействие с ОЗД, МБАЛ, детски градини и други институции – Споразумение за сътрудничество с МБАЛ, ДСП и ОЗД, благодарение на което се извършва превенция на изоставянето на ниво родилен дом – достигаме до информация и възможност

за пряка работа с бременни жени и родилки. Партньорство с училищата в Търговище, Вардун и Голямо Ново, което помага да се работи с деца и техните родители по отношение на редовното посещение на детска градина или учебни занятия. Сътрудничество с местните читалища – техните секретари, заедно с медиаторите и местните лидери, познават отлично семействата, знаят техните проблеми и възможности. Информацията, която дават, ще ни ориентира в по-тежките случаи. Освен това те предоставят безвъзмездно и зали за провеждане на сбирки, дискусии и празници на общността.

Фактори за успех

В работата по превенция на изоставянето и negliжирането на деца в семейства от ромската общност задължително трябва да бъдат включени следните участници:

- екип от експерти, предоставящи специализирана подкрепа – социални работници, психолози, медицински специалисти и т.н.
- представители на самата общност – обучени социални посредници; други представители от общността, в която работим – съобразно със случая това могат да бъдат съседи, роднини, хора, на които семейството има доверие, лидери;
- други НПО и организации, които предоставят различни социални услуги или могат да осигурят допълнителен ресурс;
- институции, които работят с деца и семейства в риск - ОЗД, ДСП, местна власт.

Стъпки:

- опознаване на семейството;
- спечелване на доверието на „значимите“ членове – родители, по-големи деца;
- изработване на план за действие – конкретен, за не повече от 3 месеца, с възможност за коригиране, допълване или промяна;
- осигуряване на необходимия ресурс за изпълнение на плана – в зависимост от констатираните потребности;
- изпълнение на набелязаните дейности за подкрепа – с подробно и ясно информиране на потребителя защо се прави, кой го прави, какво следва от това;
- осигуряване на необходимата подкрепа и участие на социалните служби;
- задължителен контрол и обратна връзка от предприетите действия – какъв е резултатът, какво още не е направено, каква трябва да бъде следващата стъпка.

Логистика и управление

- минимум ежеседмични срещи с потребителите;
- работата се върши основно на място – в дома, в училището на децата, на улицата, в квартала;
- обсъждане на всеки случай и всяко действие в екипа;
- търсене на специализирана подкрепа при необходимост;
- осигуряване на всякакъв допълнителен ресурс – дрехи, обувки, ученически пособия, лекарства, детски колички, памперси и т.н.;
- използване на подходи, инструменти и елементи от други програми, които надграждат работата по превенция със семействата;
- използване на ФГК като иновативен и успешен подход за разрешаване на ситуации и кризи при деца и семейства в риск;
- поддържане на постоянен контакт с другите заинтересовани страни – ОЗД, ДСП, училище, лекарски практики, специалисти.

Сравнителни предимства на модела

Основен критерий за ефективност е фактът, че все повече семейства получават комплексна подкрепа директно при нас. Друг критерий е подобрената грижа за децата в семействата, с които работим. Смятаме, че този модел е ефективен, защото е свързващо звено между различни услуги и тяхното обединяване в работата по конкретния случай. За

разлика от други социални услуги, които работят в много тесни законови рамки, този модел дава възможност за гъвкава, креативна, съобразена с индивидуалността на всеки отделен случай подкрепа.

Друго предимство на модела е възможността за привличане на допълнителен материален и финансов ресурс, вкл. и чрез финансиращи програми, които осигуряват средства за изпълнение на някои от планираните подкрепящи дейности – подкрепа за включване в образователната система, здравна подкрепа, подкрепа за подобряване на жилищните условия.

Възможности за прилагане в бъдеще и надграждане

Клубът на НСО продължава да надгражда и разширява услугите, които предоставя, като ползва опита на други партньорски организации.

Работата на организацията ще продължи чрез създадената и оборудвана Детска къща в кв. „Малчо Малчев“ гр. Търговище, която ще се превърне в своеобразен център на общността.

Кратък случай на оставане на дете/деца в семейството

Л.М.е на 17 години. Живее с майка си и още трима братя и сестри в две стаи и малко коридорче, превърнато в кухня. Не ходи на училище, завършила е 8 клас. Има приятел, който я изоставя, когато разбира, че е бременна. Още преди раждането, момичето е решило, че ще остави бебето. Майка ѝ също е готова на тази стъпка, тъй материално семейството е много зле – живеят само с пари от детски надбавки и помощи.

По време на престоя си в родилния дом обаче, Л.М. е информирана и консултирана от нашия психолог и социалния работник от ОЗД. На втория ден се съгласява да види бебето. Гушва го, закърмя го. Това е първата стъпка, която я води до разколебаване. Следват разговори с майка ѝ и баба ѝ заедно с нашата медиаторка. Включват се и близки, и съседки, които заявяват своята подкрепа за семейството. Отново разговор с момичето и ОЗД. Започва спешен и бърз ремонт на едната стая, реструктуриране на пространството въщи и материална подкрепа от наша страна – закупуване на креватче и необходимите за бебето материали и козметика. В ремонта се включиха 2 съседки, които помогнаха при лепене на тапетите.

Благодарение най-вече на подкрепата на семейството и общността, както и на материалната подкрепа от нашата организация, бебето си е у дома, има избран личен лекар, посещава редовно консултации и е гледано с любов от своята майка и разширеното семейство.

А.Д. е ученичка в 8 клас. През последните 2 години нейните родители често пътуват до чужбина. Тя се грижи за малките си братчета и сестричета, заедно с възрастната си баба. Не посещава редовно училище, трудно овладява учебния материал. Точно преди Нова година, родителите ѝ решават да я омъжат, въпреки нейното нежелание. Намесата на общността, в лицето на местния лидер, нашият медиатор и Родителският клуб към училището, беше изключително силна и навременна. След много разговори със семейството, те преосмислиха решението си и А.Д. продължава и до днес да посещава училище.

* * *

Този модел е създаден и описан в рамките на проект „Комплексна подкрепа за отглеждане на децата в семейна среда“, реализиран от Сдружение „Клуб на нестопанските организации“, Търговище в продължение на 24 месеца, финансиран в рамките на програма „Вяра в децата и семейството“ на Фондация Лале и Фондация Оук с 65 988 лева.

Клуб на НСО
Ул. „30 януари“ № 1
Търговище, 7700
Тел. 0601/ 6 34 25
clubngo@abv.bg
www.clubngo.org

ПРЕГРЪДКА ЗА ВСЯКО ДЕТЕ

Комплексен подход за подкрепа на семейства от рискови групи

През последните години рязко се увеличи пропастта между бедни и богати. В началото на 2016 г. 23% от домакинствата са под линията на бедност или 1 милион и 600 хиляди българи живеят с крайно ограничен финансов ресурс, който е недостатъчен за задоволяване на базовите потребности. Социалната система не е готова да подкрепи големия брой крайно нуждаещи се, липсват алтернативни социални услуги, в райони, в които са концентрирани рискови групи, Отделите за Закрила на детето не могат да обхванат големия брой случаи и се включват, когато е много късно и когато съществува риск за живота и здравето на децата.

Рисковите общности са много капсулирани и ограничени от традиции, стигми, парадигми, което води до бавни промени в начина им на функциониране, който в голяма степен не съответства на промените на времето, в което живеем.

В такава ситуация най-потърпевши са децата. Увеличаването на броя на рисковите общности води до изоставяне на децата на различни етапи от развитието им. България заема челното място в класацията на ЕС по изоставени деца, като годишно у нас тази съдба имат около 2000 деца, половината от които още след раждането.

Друга причина е извеждане от семействата поради ниски социални показатели – лоши условия на живот, липса на качествена грижа и др. Децата попадат в институции, в които се забавя тяхното познавателно, емоционално и социално развитие и се ограничават техните перспективи.

Целта на модела е да се намали броя на децата, настанени в институции, чрез изграждане на система от подкрепящи услуги за родители, базирани на комплексен подход и междуинституционално сътрудничество.

Настоящият модел мобилизира усилията на социалните служби, социалните услуги, лични лекари, екипа на родилно отделение, неправителствени организации, местна власт, за да осигури навременна подкрепа на семействата, в които съществува риск за детето.

Той е в съответствие на Конвенцията на правата на ООН и по-конкретно правото на всяко дете да живее в семейна среда. Също така е в контекста на държавната политика за деинституционализация – Визия за деинституционализация.

Описание на проблемите

Целева група на модела са семейства, при които съществува риск от изоставяне на детето и настаняване му в институции: самотни жени; бременни жени и многодетни семейства, живеещи в социална изолация; семейства, в които вече има дете/деца, настанени в институция; семейства, в които има завърнало се дете/деца от институция; проституиращи жени; семейства, работещи в чужбина; малолетни и непълнолетни родители; млади хора с рисков сексуално поведение, хора с асоциално поведение и семействата на деца с увреждания, които трябва да бъдат подкрепени от момента, когато разберат за наличието на увреждане.

Причините за изоставянето са много и различни, но водещи са бедността и липсата на подкрепа за семейството. Майката се разделя с детето си, защото няма кой да ѝ подаде ръка и тя се съмнява, че ще може да посрещне нуждите му. Липсата на средства и помощ карат родителите да смятат, че давайки детето си за отглеждане в институция, то ще получи топла храна, дрехи и покрив над главата си. Тези семейства живеят в крайно лоши битови и хигиенни условия, без възможности да осигурят за децата си храна, дрехи, сигурност. По-голяма част от тях са неграмотни без възможности да се реализират на пазара на труда. Осигуряват прехраната за семействата си от сезонна работа, събиране на вторични суровини и др. По-голямата си част са многодетни. Грижата им за децата се ограничава в осигуряване на храна, облекло и подслон.

Друга причина за изоставянето е липсата на координация между всички институции, които работят с тези рискови групи. Социалната служба осигурява финансова помощ за семейството, информация за рисковите семейства достига до социалните работници в отдел „Закрила на детето“ след като има реален риск за живота и здравето на детето, служителите в родилно разбират, че майката има намерение да изоставя детето си след като детето е факт и в повечето случаи е прекалено късно за промяна на решението на майката, образователната система не идентифицира като рискови тези групи, докато реално не отпаднат от училище, на социалните услуги – Центровете за обществена подкрепа са вменени много дейности и широк диапазон на целевите групи, с които работи. В рисковите общности, в които има голям процент рискови общности, липсват социални услуги, а там където има създадени, има дефицит на професионалисти.

Настоящият модел стартира работа в община Казанлък, в която изцяло липсваше подкрепа за семействата, социалните работници се асоциираха с негативни емоции и със случаи на извеждане на деца. Семействата нямаха алтернатива за подкрепа, обръщаха се за помощ, когато са изпаднали в крайна нужда и не могат да отглеждат децата си. Общността търсеше социалните служби, когато системно наблюдава липса на недобра грижа и е необходимо детето да бъде изведено.

Резюме на модела

Моделът работи в една общност, в която нито една организация не е работила до момента и методите бяха подбрани според спецификата на групата, организациите, които взаимодействат при превенция, наличието на услуги в общината.

С него целим да променим отношението на общността към социалната работа, да създадем координация между всички заинтересовани страни в процеса на превенция, да достигнем навременно до всяко семейство, в което съществува риск за детето. Той е комбинация от различни методи, инструменти за въздействие върху семейства, при които съществува риск от извеждане на децата или изоставяне.

Проектът въвежда няколко традиционни подхода в превенцията на изоставянето на деца – превенция на ниво родилно отделение, работа на терен в близост до естествената среда на семействата, работа с местната общност и въвличане и координиране на работата на всички институции.

Традиционността на методите е подбрана, защото са ясни механизмите, при които работят, организацията, която ги прилага е с не достатъчно голям опит в работата със семейства от рискови групи и стъпва на изпробвани модели на работа и ги доразвива в процеса според спецификата на местната общност.

Моделът се развива в три посоки: директна работа със семействата, въвежда нови модели на социална работа в общността, богат инструментариум от методи и подходи на работа и повишаване на капацитета на специалистите и въвличане на всички институции в процеса на превенция.

По отношение на директната работа със семействата акцентът е ранна превенция, навременна подкрепа и формиране на умения за справяне на семействата.

По отношение на различните институции – своевременно мобилизиране на ресурсите и синхронизиране на действията между всички.

По отношение на капацитета на специалистите: проучване на условията в общността, проучване на съществуващите модели на работа, въвеждане и доразвиване на методите според условията на средата.

Работни подходи:

- Да се достигне до всеки, който има трудност и има нужда от подкрепа. Да осъществим добронамерен контакт с общността; Общността да разпознава специалистите и организацията, които могат да помогнат на семейство в нужда; Екипът трябва да е гъвкав, с добри комуникативни умения с групи с различен социален статус, активен.
- Идентифициране на ранен етап, колкото по-рано е идентифициран риска, толкова по-благоприятен е изходът за семейството.
- Адекватната оценка на семейството води до качествени резултати;
- Осигуряване на достъп до услуги и подкрепа;
- Въвличане на местната общност в подкрепа на рисковите семейства;
- Партньорство между всички заинтересовани страни.

Проектът се финансира от фондация „Лале“ по програма „Вяра в децата и семействата“. Финансиращата организация не само осигури финансирането на дейностите по проекта, но и предоставяше подкрепа по време на реализацията му. Успешността на проектите се корени в гъвкавостта, която осигурява донорът - да въвеждаш нови дейности, да преустановяваш работата по други, ако прецениш, че не съответстват на нуждите, да си гъвкав по отношение на финансовия ресурс, да реализираш допълнителни инициативи, ако те ще те доближат до целта. Съществено значение имат подкрепата на групата от финансирани организации и ефектът от регулярните срещи, които ни осигуряваха възможност да споделяме опит и добра практика, да потърсим заедно решение на проблем, да държим фокуса, да сме част от общност, която те подкрепя.

Демократичният модел на управление на програмата доведе и до успешността на модела.

Проектът се изпълнява в община Казанлък, община, в която до този момент не е имало нито една услуга, подкрепяща семействата. Стартирането на проекта съвпадна и с разкриването на социалната услуга Център за обществена подкрепа, което позволи допълване на дейностите, ангажиране на по-голям екип в работата по проекта и осигуряване на устойчивост след приключването на проекта.

Сфери на приложение

Настоящият модел може да се приложи от организации, които предоставят подкрепа за деца в риск и техните семейства. Приложим е при семейства, при които съществува риск за извеждане на детето; от изоставяне още в родилно отделение или семейството е решило, че няма да може да се справи с отглеждането на детето.

Може да се развие в общини, в които няма практики за подкрепа на рискови групи семейства. Възможно е да се приложи и на регионално ниво, в близки общини.

Организацията не е необходимо да притежава голяма материална база, може да се изпълнява в партньорство с читалища, местни църкви в общността или др.

За реализацията на модела са необходими средства минимум за двама социални работника, детска сестра, фелдшер или друго медицинско лице, психолог, разходи за транспорт.

Ефективност и въздействие

Моделът създава подкрепяща среда за семейства в риск, като осигурява услуги, допълнителни ресурси, ангажира всички заинтересовани институции и мобилизира местната общност.

Прилагането му води до:

- оставането на повече деца в семейството си;
- повече семейства са успешни в грижата за децата, като са подобрили родителските си умения;
- повече семейства знаят къде могат да намерят подкрепа;
- увеличен брой на семействата, които имат компетенции да подкрепят други семейства в грижата за децата;
- увеличен брой на семействата в общността, които разпознават белезите на negliжиране и затруднения в отглеждането поради липса на подкрепа и ресурси и сигнализират в институциите, които могат да помогнат.

За две години в родилно отделение са консултирани 94 родилки, 9 със заявка за изоставяне, от тях 6 са променили решението си и са задържали децата си.

За периода са подкрепени 140 семейства, при които е имало риск за децата, от тях 32 деца са реинтегрирани в семейството, 80 семейства са повишили родителския си капацитет, 66 са получили материална подкрепа.

Изградена е мрежа от организации/институции, които работят заедно и си взаимодействат при работа по превенция на изоставянето.

Темата за превенция на изоставянето се превърна в приоритет не само за институциите, пряко ангажирани със закрила на детето, но и за местната власт.

Тя се ангажира пряко със случаи за подкрепата на семейства, в които има риск от изоставяне или извеждане на детето. В общинската програма за „Закрила на детето“ е заложено отделяне на финансов ресурс от различни организации или структури за осигуряване на материална подкрепа на семейства, при които има риск от изоставяне.

Фактори за успех

В работата по превенция е необходимо да се включат следните участници:

- Екип от социални работници, психолог и медицински специалисти;
- Институции, които работят с деца и семейства с риск – Дирекция „Социално подпомагане“, местна власт, екип на родилно отделение;
- Екипът на родилно отделение;
- Представители на общността – съседи, роднини, лидери и др.

Първата стъпка е да се осъществи контакт с лидери от местната общност, които да подкрепят процеса, да са информирани за случващото се и за предстоящите събития в общността. Припознавайки идеите, те се явяват като гаранتي за новите хора, които влизат в общността.

Следващата стъпка е координацията между институциите, процеса на договаряне, разпределяне на ролята и отговорностите, текуща документация по различните случаи, да се уеднаквят очакванията, да се разясни смисълът на дейностите.

Същностният етап: консултиране в родилно отделение на родилки, при които съществува риск за изоставяне на детето или друга рискова ситуация, системна работа на терен със семействата, фамилно-групови конкуренции за намиране на решение при криза в семейството, библиотека на играчките, тренинг-обучение в училищата за превенция на ранните бракове и рисково сексуално поведение.

Пряката работа с потребителите стартира с оценка на семейството – история на семейството, отношения в семейството, емоционален климат, зони на напрежение, социална интеграция на семейството, работа, доходи, условия на живот, умения за родителстване, потребности на детето, свързани с развитието му – здравеопазване, образование, емоционално и поведенческо състояние.

Според идентифицираната нужда се изготвя план за действие и се търсят възможности за осигуряване на ресурсите за изпълнение.

Работата по случай включва: всяка седмица екипът посещава семейството в дома и провежда социално, здравно и психологическо консултиране; придружаване, материална подкрепа, когато семейството е в крайна нужда.

Семейството се посещава, докато не отпадне рискът за детето.

Не трябва да омаловажаваме и ролята на общността в осигуряването на материален ресурс за семействата и въвличането им в подкрепата на родителите.

Партньорства:

В процеса на работа най-интензивна е комуникацията с отдел „Закрила на детето“. Необходимо е двата екипа да синхронизират действията си по всички случаи. Затова пълноценната комуникация е от важно значение за успешното развитие на случая. Екипът на ОЗД насочва случаи, за които е преценил, че е необходима подкрепа. Също така екипът по превенция към организацията насочва случаи, които е идентифицирал при пряката работа в общността.

Друго важно партньорство за успешното прилагане на този модел е партньорството с екипа на родилно отделение. Добрата комуникация и своевременното сигнализиране за случаи на изоставяне е от решаващо значение в кризисната ситуация, в която е поставена родилката.

Сравнителни предимства на модела

Моделът има няколко съществени предимства:

- работи в общност, в която никога преди това не е работено;
- развива пакет от услуги, които осигуряват комплексна услуга на семействата;
- социалните работници работят в естествената среда на семействата и реално могат да преценят нуждите им;
- осигурява гъвкавост по отношение на подкрепата, която получават семействата /всекиму според нуждите/;
- гъвкавост по отношение на ресурсите, организацията може да осигури допълнителни ресурси от общността чрез акции, кампании.

Възможности за прилагане в бъдеще и надграждане

След приключване на проекта услугите продължават да се предоставят в рамките на Центъра за обществена подкрепа. Продължава работата на социалния работник в родилно, като предстоят преговори за обособяване на стая за консултиране на родилки. Продължават акциите за набиране на средства, дрехи, обувки за деца като подкрепа за семействата. Библиотека на играчките ще разширява дейността си и към малките населени места. Лесната книжка за четене ще продължава да се разпространява в родилно отделение на майки, които имат трудност с четенето. Фамилно груповите конференции остават като метод, който ще търси решения за трудно решими проблеми на семейството.

Моделът може да се доразвие, като се ангажират в процеса на превенция не само общински структури и институции, а се задълбочи връзката с кметовете в малките населените места, включат се и читалищата, детските градини там и по-интензивна работа с училищата.

Кратък случай на оставане на дете/деца в семейството

Миналата година екипът по превенция на изоставянето получава сигнал, че предстои настаняване на бебе в специализирана институция. След среща на координационния механизъм по превенция с ОЗД, ДСП, Сдружение „Бъдеще за децата“, МБАЛ – Казанлък и Община Казанлък се взима решение за насочване на случая за работа в ЦОП и Сдружението с цел предотвратяване на изоставянето.

Новороденото З. рано бива застигнато от зла съдба. Макар и родено в семейство с нисък социален и икономически статус, то е чакано и създадено с любов. От самото начало родителите си го искат. Майката Д. и таткото Я. имат още три деца. Бебето З. толкова бърза да се запознае със своето семейство, че се появява един месец по-рано от предвиденото. Майката и бебето са задържани в болничното заведение, докато лекарите преценят, че показателите са нормални и няма риск за тях. И идва денят, в който цялото семейство се събира, за да посрещне най-новия си член в къщи. Всичко е нормално. Бебешкият плач внася толкова радост в къщата... След една седмица майката Д. започва да се чувства зле – отпаднала е, има болки в гръдната област, главоболие. Нейните близки започват да мислят, че това са симптоми на следродилна депресия. Състоянието ѝ обаче не се подобрява. След дълго настояване от страна на съпруга жената отива на лекар. Направен ѝ е обстоен преглед и са ѝ назначени допълнителни изследвания. Незабавно е приета в болница с диагноза тежка форма на двустранна пневмония. Поставена е на командно дишане. Имунитетът на жената е доста отслабнал след раждането и тя не успява да се пребори с болестта. Дни след това умира.

Това е и събитието, което подтиква бащата да реши да остави новороденото на баба и дядо, като обмисля след това да го настави в дом за деца.

Това, което направихме ние е...

Екипът по превенция посети дома на родителите на майката. Те са поели грижите за детето след смъртта на дъщеря си. Намерихме двама човека в безизходица. Те ни показаха, че обичат детето, но просто нямат сили и възможности да се грижат и в този момент единствения изход, който виждаха, бе „държавата“ да се погрижи за него. Социален работник и психолог от организацията направиха няколко консултации с тях. Проучиха възможностите, които имат. Прецениха как можем да ги подкрепим в грижата за детето и ги убедиха, че най-доброто за него е да остане при тях, в семейството. Минаха месеци, в които ние помагахме на бабата и дядото на З. да подобрят условията в дома си и да нагодят режима си спрямо нуждите на бебето. Осигурявахме памперси, адаптирано мляко и дрешки. Медицинска сестра следеше за здравето на З. и заедно със социалните работници помогнаха на бабата да върне майчинския инстинкт. Всички близки от разширеното семейство помагаша с каквото могат. Някои купуват пюрета, други памперси. Заедно преустроиха къщата така, че да е удобно и да има нормални условия за отглеждането на бебето. Нашият екип имаше за задача да придружава бабата и дядото до институции и да им помогне с уреждането на документите около статута им на настойници. Водихме разговори със служители и колеги от Общината, НОИ, ГРАО и ДСП-Казанлък, за да може като официални настойници да получават и наследствената пенсия на бебето. Бабата и дядото успяха да изградят силна връзка с малката и така вече една година.

Един късен есенен ден в Центъра на организацията дойде дядото на З., носеше със себе си голям тежък кашон. Кашонът беше пълен с райски ябълки. Набрал ги от двора на брат си, за да ги донесе на социалните работници и да им благодари за всичко, което са направили за малката З. и за неговото семейство.

* * *

Този модел е създаден и описан в рамките на проект „Прегръдка за всяко дете“, реализиран от Сдружение „Бъдеще за децата“, Казанлък в продължение на 29 месеца, финансиран в рамките на програма „Вяра в децата и семейството“ на Фондация Лале и Фондация Оук с 62 525 лева.

Сдружение „Бъдеще за децата“
Ул. „Войнишка“ 25
Казанлък, 6100
Тел. 0431/62866, 0878 379 261
special_child@abv.bg
www.speckids.org

ПОЗИТИВНА ПРОМЯНА ЧРЕЗ МОБИЛНА РАБОТА

Модел на работа на Сдружение „Деца и юноши“

Ключови думи: мобилна работа, улична работа, работа на терен, аутрийч, свързващо звено, инструмент, придружаващ социална „еманципация“, позитивна промяна.

Този модел:

е за работа на терен с деца, млади хора и семейства от общности с нисък образователен и социоекономически статус, в риск от социално изключване. Целта е все повече да се подкрепят хората в риск да се справят с житейските трудности, като постепенно се еманципират – да

добиват чувство за собствена автономия и компетентност;

- предполага открит, позитивен, последователен и гъвкав подход към хората в риск – деца, млади хора и семейства;
- помага в най-висока степен в областите на образованието, контакт с институции и здравеопазването, както и на родителите при укрепване на родителския капацитет, за да осигуряват адекватна грижа на нуждите за децата си;
- служи да „свързва“ широката общественост с представителите на маргинализираните общности, като информира, разяснява и с търпение и настойчивост се стреми към взаимно разбиране и зачитане правата на всички членове в обществото.

Описание на проблемите

В град София се намират места, които могат да бъдат наречени „джобове на бедност“ или „уязвимост“. Хората от тези общности живеят много изолирано, а децата им не успяват да развият своя потенциал и нямат възможности за бъдеща реализация, често попадат и в институции. Основните причини са: бедност, трайна безработица на родителите, недостатъчен родителски капацитет, лоши битови условия и преценка от социалните работници за риск при отглеждането на децата.

Хората и семействата от общности в риск често не желаят да излизат от общността заради несигурността, която обгражда всекидневния им живот.

Според държавния и общински модел на социална работа обикновено хората от семейства и общности в риск трябва да посетят съответната институция, за да се обърне внимание на проблемите им. Тъй като хората от подобни общности рядко излизат от мястото, където

пребивават, те не търсят помощ от институции и често дори не знаят как точно може да им се помогне.

Усложнените административни процедури, забавящи реакциите на службите, също възпрепятстват хората в опитите им да търсят помощ.

Общностни центрове в самите махали, целящи социална подкрепа и стимулиране на включването на децата в образователната система, са полезни, но не поощряват хората да излизат от ограниченото пространство и общност, в които живеят, за да трупат умения за житейско справяне.

Съществуващата изолация е предпоставка за задълбочаване на проблемите, взаимно отхвърляне и дори възникване на конфликти.

Обществото не е добре запознато с професионалните и ефективни практики за преодоляването на социалната изолация на деца и семейства, живеещи в крайна бедност.

По-добрата информираност показва не само проблемите, но и дава решения за преодоляването на тази социална изолация.

Резюме на модела

Какво е "Позитивна промяна чрез мобилна работа"

Моделът е резултат от опита на Сдружение „Деца и юноши“ в продължение на повече от 20 години да предлага социални услуги директно - в общността, които осигуряват включваща, приемаща и стимулираща среда за независим и пълноценен живот.

Моделът стъпва на професионалната рамка на Сдружение „Деца и юноши“, заимствана от британската неправителствена организация The PPP (The Pupil's Parents Partnership) и предполага следването на няколко основни принципа:

- Рефлексия (разбиране, мотивация, разбирателство, конструктивна обратна връзка, самосъзнание, обучителни възможности);
- Практика на непотискане и интердисциплинарна практика (неоценъчно поведение и умение да се използва разнообразието от професионални практики и школи, за да се постига възможно най-голяма достъпност до услугите);
- Както и следните лични и професионални качества: приемане на културни, социални, личностови различия, уважение, честност, човечност, откровеност, смирение, доверие, емпатия, грижа, хумор, почтеност и поддържане на достойнство [integrity] и устойчивост [resilience]).

Моделът включва редовно посещаване на общности, където рискът от социално изключване е голям.

Чрез действията се стимулира излизането от общността и принципа на свободното движение.

Съществено е съобразяването на помощта с потребностите на хората; помага се на тези, върху които обществото оказва най-силен социален натиск.

Улеснява се общуването на хората с институции, оказва се подкрепа при изграждане на житейски умения за справяне.

Работата е на микроравнище за промяната в общностите на определени бедни райони.

При работата с такива хора са необходими повече усилия, за да се противостои на отрицателните ефекти.

Основният фокус на работа са децата и подрастващите, като целта е да се разкрият повече възможности за достъп до образование, здравеопазване и за развиване на емоционална зрялост.

В работата си се водим от основните принципи, залегнали в Конвенцията на ООН за правата на детето и Конституцията на РБ.

Основните стъпки за достигането на хора в общности включват:

Установяване на контакт с представител на общността – човек, когото вече познаваме или изявен “местен лидер”, обикновено такива хора ни съдействат, за да идентифицираме потребностите на хората, най-силно нуждаещи се от подкрепа.

Посещаване на общностите „от къща на къща” и разговори с онези представители на общността, които са по-отворени за контакт.

След като вече сме открили хората, които имат нужда от подкрепа, и желаят да работим съвместно, изграждаме доверителни отношения, което включва последователност и предвидимост на действията.

След като вече има изградени доверителни отношения, поддържаме редовен контакт и съвместно с хората, с които работим, изготвяме план за работа, като първо работим за обезпечаване на базисна сигурност, а след това – за промяна на функционирането в очертаните проблемни области.

Поддържане на интердисциплинарни контакти с други специалисти, представители на общински и държавни институции, представители на здравеопазването и образователната система.

Безспорен е принципът на непрекъснато взаимодействие – често напомняне, обмен на информация, познаване на конкретните специалисти, работещи с деца в риск, както и експертите и отговорните лица.

Сфери на приложение

Оказваме подкрепа и съдействие на хората в риск в следните важни за тях сфери:

по отношение на “здравеопазване”:

- изпълнение на заявки за записване или смяна на личен лекар;
- водене на профилактичен стоматологичен преглед;
- диагностициране на здравни проблеми;
- превенция на нежелана бременност;
- консултации за репродуктивно здраве;
- намиране на конкретен специалист /например АГ, невролог, психиатър и др./;
- придружаване;
- помощ за провеждане на лечение;
- помощ за явяване пред ТЕЛК.

по отношение на „образование”:

- помощ за записване в детско заведение - ясла или детска градина;
- съдействие в комуникацията с училищните власти - за получаване на отпуски, записване в друго училище, включително и на деца със специални образователни потребности;

- достъпни неформални обучителни ателиета и в Центъра за социална рехабилитация и интеграция към Сдружение "Деца и юноши", който е разположен близо до домовете на семействата в риск, така децата нямат проблеми с посещаемостта;
- гъвкави методи за работата с децата - предоставяне на всекидневна индивидуална помощ, съобразена с познавателните възможности и затруднения с учебния материал на децата и групови занимания.

по отношение на „ търсене на работа и контакт с институции“:

- предоставяне на информация по разбираем и подходящ начин;
- съдействие за свързване с институции и работодатели чрез изготвяне на документи;
- юридическо консултиране;
- професионално ориентиране;
- насочване;
- придружаване и представяне;
- лобиране.

по отношение на „задоволяване на базисни потребности“:

- предоставяне на продукти и лекарства от първа необходимост;
- предоставяне на дрехи и обувки, подходящи за възрастта и сезона;
- друга специфична материална подкрепа, напр. мебели, ел. уреди и др.

!!! Тази дейност на Сдружението се прилага при налична възможност, в индивидуални случаи - след решение на екипа и стриктно договаряне с потребителите.

по отношение на „емоционална подкрепа и разбиране“:

- психологическо консултиране и помощ;
- социално консултиране и изготвяне на индивидуални програми за социално включване;
- беседи, които се провеждат на терен с хората в риск относно това как да подобряват грижата за децата си;
- индивидуална емоционална подкрепа за децата.

Моделът на работа може да се прилага от обучени специалисти в социалната сфера с теоретична и практическа подготовка, която предполага познаване на особеностите на хората, с които се работи, както и на законовите положения, начинът, по който функционира държавната и общинска система.

Не е задължително в екипа да има включен представител на конкретния етнос.

Полезен е за граждански организации, които искат да достигнат до хора и общности в риск, преодолявайки ограниченията във възможностите на тези хора за движение и нагласите им към търсене на помощ.

С изключение на някои основни предпоставки, моделът не изисква ригидно следване стъпка по стъпка на начина, който е описан.

Ефективност и въздействие

Моделът прилага концентрирани усилия при индивидуалната подкрепа за положителна промяна, като така постепенно се постига ефект сред цялата общност.

В резултат от прилагането на този модел семействата в риск започват да променят своите виждания по отношение на отговорностите си като родители, да разбират на каква възраст и с какъв трудов статус е подходящо създаването на семейство и отглеждането на деца.

Неформалните образователни ателиета подпомага децата в риск да направят плавен и безболезнен преход към училище. Тези занимания без съмнение подпомагат децата за тяхната социализация.

Ефективността на модела се измерва както чрез качествени, така и количествени показатели. Хората, с които се работи, развиват самостоятелни умения за справяне. Родителите постепенно започват да се интересуват от постиженията и резултатите на своите деца. Правят стъпки за намиране на работа и самостоятелно справяне с трудни житейски ситуации.

Фактори за успех

Екип: Професионалистите, осъществяващи дейността, са: социални работници, психолози, педагози, доброволци, студенти-стажанти и юрист, работещи синергично след изготвен съвместен план за работа.

Политиката на сдружение "Деца и юноши" е непрекъснато да се надграждат и затвърждават достигнатите постиженията, като неизменно основният фокус остава върху образование и получаването на адекватна здравна грижа за децата в риск.

Партньорства и взаимодействие: Работата се извършва в сътрудничество с държавни институции и общински структури (отдели за закрила на детето, дирекция „Социални дейности“ към Столична община, МВР, училища и др.).

Поддържа се добър контакт и партньорство с други неправителствени организации – едно от основните предимства на модела е, че постоянно подлежи на оптимизиране и промени чрез обратна връзка и предложения от други специалисти, работещи в областта. Вниманието на широката общественост (чрез социални платформи, публикации на фотографии и материали, включване в популярни инициативи и кампании) се насочва към това, че колкото и да са различни битът и ценностите на хората от бедните общности, те са преди всичко хора като всички останали, със съответните права и задължения.

Моделът стъпва на разбирането, че ангажираността на всеки да няма социално изключени хора ни прави по-сплотени и достойни като общество.

Сравнителни предимства на модела

Моделът на сдружение "Деца и юноши" не е единствен или уникален, предимството му е, че се прилага като „свързващо звено“ между обществото и капсулираните общности.

Има няколко сериозни предимства, които този модел притежава, а именно:

- постигане на ефект не чрез фокусиране на финансови и материални средства, а чрез социално-емоционална подкрепа;
- резултатът от работата не е очевиден първоначално, но е траен във времето – благодарение на уменията за социално справяне и емоционална регулация хората все по-добре се справят и сами;
- за разлика от други модели, които се специализират в определена сфера на работа (работа със зависими на терен, работа с проституиращи), този на сдружение "Деца и юноши" предлага комплексни и гъвкави услуги, които обхващат повечето житейски области, в които хората, особено представители на общности в риск, срещат трудности;
- човек може да бъде пренасочен и към друга организация, ако проблемът му би бил адресиран по-адекватно от други специалисти;
- поддържа се връзка с хората, с които се работи, дори след приключване на определени договорни отношения или проекти.

Възможности за прилагане в бъдеще и надграждане

Този модел на работа се прилага ефективно от екипите на сдружение „Деца и юноши“, благодарение на това, че своевременно се оптимизира съобразно с променящите се условия.

Смятаме, че мобилната работа е предпоставка за намаляване на социалното изключване и инструмент за синхронизиране на общностите в риск с останалата част от обществото.

Препоръчваме всички организации, работещи в тази сфера, да използват този модел и принципите на мобилната работа – възприемане на човека в контекста му, чрез емпатия и уважение.

Кратък случай на оставане на дете/деца в семейството

Н. е баба на две деца на възраст 5 и 7 години. Тъй като бащата на децата се съмнява в бащинството на по-малкото дете и подлага майката на психически тормоз, Н. убеждава дъщеря си да се раздели с него. По това време планира да я убеди и да даде по-малкото дете за осиновяване.

Малко след това сдружение „Деца и юноши“ се среща на терен с нея и започва работа за улесняване на включването на децата в образователната система чрез осигуряване и придружаване на деца от общности в риск до Център за работа с деца на улицата, където са включени в пред-подготвителна училищна група.

Тъй като е нужен придружител, Н. се съгласява да посещава всеки ден Центъра с оглед безопасното транспортиране на децата. Там тя има възможност да контактува с деца, чиито родители са се отказали от отговорността за тях. Това преживяване и съвместната работа с екипа я карат да осмисли сериозно отношенията си с дъщерите и внучките си и да подреди наново приоритетите си - добива повече търпение и разбиране и се привързва по такъв начин, че ѝ се струва невъзможно да ги изостави.

В момента Н. работи и се грижи за внучетата си, като казва, че след намесата на екипа разбира много по-добре своите деца и внуци и отношенията в семейството ѝ се нормализират.

* * *

Този модел е създаден и описан в рамките на проект „Деца и родители заедно“, реализиран от Сдружение „Деца и юноши“, София в продължение на 26 месеца, финансиран в рамките на програма „Вяра в децата и семейството“ на Фондация Лале и Фондация Оук с 53 650 лева.

Сдружение „Деца и юноши“
София, 1220
ул. „Свободна“ 30
тел. 02 946 11 56; 0700 1 95 59
children.youth@gmail.com
www.acybg.org

РЕСУРСНО ОРИЕНТИРАН МОДЕЛ ЗА ДИРЕКТНА РАБОТА С РОДИТЕЛИ С ЦЕЛ ПРЕВЕНЦИЯ НА ИЗОСТАВЯНЕ НА ДЕЦАТА И ПОДОБРЯВАНЕ НА ГРИЖИТЕ ЗА ТЯХ

Модел за директна работа с родители от уязвими групи, ориентиран към ресурсите на тези семейства, с цел превенция на изоставяне на децата и подобряване на грижите за тях

С прилагането на модела организацията допринася на местно ниво за намаляване на броя на изоставените деца, което е част от дългосрочна държавна политика. Сдружение „Егида“ идентифицира три конкретни целеви групи от практиката си, при които в продължителен период е наблюдавала рискове за изоставяне на децата. Тези семейства са част от социо-демографската и икономическа картина на община Пазарджик и се идентифицират като рискови по отношение на грижата за децата. От 2012 година сдружение „Егида“ е водеща организация в Консорциум „Алианс за социално

развитие Пазарджик“, който предоставя услуги за родителите, насочени към подкрепа на семейства – реинтеграция на деца, настанени в специализирани институции, превенция на изоставяне чрез подкрепа в семейна среда, развиване на родителския капацитет, ориентирани към развиване на ресурсите на семейството, с цел осигуряване на добра грижа за децата. Сдружението има дългогодишен опит в сътрудничеството си със сдружение "Бъдеще" гр. Пазарджик, които подкрепят семейства с икономически трудности и от изолирани райони. Моделът и дейностите му допълва дейностите, които сдружение "Бъдеще" осъществява по посока на подпомагане на семействата при справянето им с липсата на жилище, на постоянни доходи, разбиране и задоволяване на емоционалните потребности на децата. Сдружение "Егида" чрез осъществяването на този проект си сътрудничи с фондация „Надежда и домове за децата“, чиято дейност е насочена към предоставяне на хуманитарна помощ и превенция на изоставянето чрез подпомагането на семейства в решаването на конкретни битови проблеми.

Описание на проблемите

Представеният модел е насочен към родители от три целеви групи: с нисък родителски капацитет, в това число и непълнолетни родители; родители с непостоянна трудова заетост и доходи; родители на деца с увреждания. В трите целеви групи съществува риск от изоставяне на децата поради различни причини – социална изолация, трайна липса на жилище и доходи, бедност, ниска здравна култура, многодетство, установяване на

семействата в неурегулирани райони и други. Моделът е насочен към ранно идентифициране на тези рискове и включването на родителите в обучителни групи и групи за взаимопомощ за развиване на родителски умения с цел подобряване на грижите за децата им и превенция на изоставянето им.

На територията на община Пазарджик се предоставят социални услуги за родителите от трите целеви групи, но те не предполагат извършването на теренна работа за ранно идентифициране на рискове. Развиват се обучителни групи за родителски умения, но те се организират предимно на територията на социалните услуги и не достигат до изолирани райони, терени извън регулацията в общината.

Резюме на модела

Фактор за успех е строгото спазване на алгоритъма на дейностите – теренна работа с целевите групи за идентифициране на рискове за децата в семействата, включване на тези родители в обучителни групи за родителски умения, в края на обучителните групи включването им в групи за взаимопомощ.

Моделът за работа включва няколко етапа в строга последователност:

Първият етап е теренна работа с трите целевите групи с цел ранно идентифициране на рисковете за децата в семействата. Целта е да се достигне до семействата в тяхната обичайна среда, както и да се проучат съществуващи рискове за децата, но заедно с техните родители като част от идентифицирането. Мобилният екип посещава семейства от различни населени места и райони, като провежда разговори с тях. Включва се медиатор от организация партньор, която има опит в дадения терен и работата със семейства. Използва се специализиран инструмент за оценка на рискове за децата, който ни е предоставен от организация партньор и гарантира обстойно обследване във всички сфери на грижа за децата – битови условия, емоционална грижа, образование, безопасност, други.

Вторият етап е мотивиране и включването на тези родители в обучителни групи, които са основани на ресурсите им и стимулират развиването на позитивни модели за родителстване. Обучителните програми са специално разработени за проекта и са съобразени с особеностите и трудностите на целевите групи, които се наблюдават по време на теренната работа. Провеждат се три обучителни групи за трите различни целеви групи като във всяка група присъства учител и един фасилитатор.

Третият етап е организирането на групи за взаимопомощ за тези родители. В групите за взаимопомощ се осъществява и посредничество на родителите с работодатели за намиране на работа, поставяне на контрацептивни средства. Тези групи се организират от фасилитатор.

Иновативното, с което смятаме, че се различава нашият проект, е последователността на дейностите, която гарантира постигане на резултати, тъй като достигаме до родители в тяхната обичайна среда, идентифицираме рисковете за децата заедно с техните родители, след това им осигуряваме подкрепа, ориентирана към техните трудности.

Новото, което включва моделът, е акцентирание на мъжката фигура в живота на детето, имаща съществено значение за създаване на родство и принадлежност на децата в семейството.

Екипът, осъществяващ проекта, се състои от социални работници и психолози, които имат опит с целевите групи и са мотивирани да търсят положителна промяна за тях.

Сфери на приложение

Моделът може да се прилага на територията на малки и средни населени места с идентифицирани рискове от изоставяне на деца и negliжиране на техните потребности.

В първия етап от прилагането на модела е необходимо екипът за теренна работа да познава добре изолираните райони и районите извън регулация и да бъде обучен за провеждане на теренна работа с фокус проучване на рисковете за децата и ранното им идентифициране в трите целеви групи. Този екип включва двама човека от различен пол, което да спомогне процеса на споделяне от страна на родителите.

Във втория етап е необходимо обучителните групи да се провеждат на места, достъпни за родителите и в близост до тяхната обичайна среда. Обучителната програма да е съобразена с трудностите, които са изведени при тях от проведената теренна работа.

На третия етап в групите за взаимопомощ е необходимо да бъдат създадени контакти с работодатели и представители на местния бизнес, които биха предоставили работа на родителите. Тези групи отново трябва да се провеждат на места, които са достъпни до семействата, тъй като очакваме те да продължат да се провеждат и след края на нашата дейност.

При провеждането на обучителните групи и групите за взаимопомощ е необходимо да се осигури пространство и грижа за децата на тези родители. Родителите посещават групите заедно с тях, тъй като голямата част от тези семейства нямат подкрепяща среда, имат голям брой деца или са самотни родители.

Материалните ресурси, които е необходимо да се осигурят, са: информационни дупляни за дейностите по проекта; автомобил за теренна работа и придружаване на родителите за обучителните групи; дневни разходи за мобилния екип; обучителни зали и материали; разходи за кафе-паузи; закупуване на контрацептивни средства за конкретни теми в обучението; канцеларски материали.

Екипът включва координатор, мобилен екип от двама човека; медиатор при достигане до изолирани райони; счетоводител, отговорник за обучителни програми, фасилитатори, обучители на групите за родителски умения, за медицински лица за прилагане на контрацептивни методи.

Ефективност и въздействие

От страна на семействата наблюдаваме желание за подобряване на условията им за живот – битова среда, пространство за децата и т.н. Наблюдаваме промяна в нагласите на жените по отношение на нежелана бременност – търсят информация за форми за контрацепция и използването им. Наблюдава се стремеж от страна на родителите за осигуряване на достъп на децата до здравни услуги, както и цялостно подобряване на грижите за тях. Между семействата се оформят неформални мрежи от контакти, което им позволява да си оказват подкрепа помежду си относно грижите за децата, както и за други всекидневни дейности.

На територията на община Пазарджик се въведе практика, която продължава, за провеждането на инициативи за ролята на бащата при отглеждането на децата.

През периода на прилагане на модела няма изоставени деца от семействата, до които сме достигнали. В резултат от работата по проекта в едно от семействата бяха върнати две деца.

Фактори за успех

Основен фактор за постигане на успех е човешкият ресурс. Необходимо е хората, които осъществяват дейностите, да познават трудностите и особеностите на целевите групи и да вярват в позитивната им промяна. Екипът, работещ непосредствено със семейството, е важно да има познания за семейната система, различните етноси, детското развитие и др, както и да има компетенции за анализиране, оценка на риск, мотивиране на различни групи хора. Важен фактор са и партньорствата с други НПО, училища, лекари, медиатори и други, които работят с целевите групи с цел достигане до семейства, в които съществуват рискове, както и планиране на съвместна подкрепа към тях. Строгото спазване на алгоритъма на дейностите също е важен фактор за постигането на успех.

Сравнителни предимства на модела

Моделът за работа е лесно приложим и достъпен за организации с опит в работа с посочените целеви групи. Ресурсите, необходими за прилагане на модела, са достъпни – човешки и материални. Не се изисква наличие на голям финансов ресурс. Предимствата на модела се основават на това, че залага на ресурсите на семействата и планира необходимата подкрепа заедно с тях.

Възможности за прилагане в бъдеще и надграждане

В края на проекта сдружение „Егида“ включва елементи от модела основно в дейността на услугите Център за обществена подкрепа и Център за социална рехабилитация и интеграция на деца и младежи с увреждания, които предоставя в град Пазарджик. Теренната работа със семейства от изолирани райони, без доходи и жилище и с нисък родителски капацитет са включени в дейностите на Центъра за обществена подкрепа в град Пазарджик. Обучителните групи за тези родители също продължават като дейност в Центъра за обществена подкрепа. Поставянето на контрацептивни средства и посредничеството с работодатели се залага като част от индивидуалната работа със семейства в ЦОП. Обучителните групи за родители на деца с увреждания се включват в дейността на ЦСРИ.

Кратък случай на оставане на дете/деца в семейството

Н. и С. / на 5 г. и на 2 г./ са деца на двама родители, съжителстващи на семейни начала, от ромски произход. Майката ражда Н., когато е на 14, а три години по-късно се появява С. Децата са припознати от бащата. Младите родители нямат подкрепа от семействата си. Често сменят местоживеенето си, изпитват финансови затруднения. Безработни са. Мобилният екип се среща с тях по време на едно от посещенията си в ромската махала на град Пазарджик. Майката споделя, че среща сериозни затруднения в грижата за децата – финансови, битови, емоционални. Няма подкрепа от собственото си семейство, нито от семейството на съжителя си. През настоящата година се появява и криза в семейните отношения. Появява се бабата по майчина линия, която предлага на майката да заминат да работят в чужбина. Майката напуска семейството, изоставяйки децата си. Идентифицирани са непосредствени рискове за изоставяне на децата. Бащата е притеснен и изплашен, колебае се дали ще се справи с грижите за тях. Обмисля да ги изостави в институция. Той е включен в обучителните групи за родители без доходи и жилище, а след това и в групите за взаимопомощ. По време на тях другите родители му вдъхват увереност, че ще се справи, дават му съвети и напътствия. Въпреки трудностите, свързани с отглеждането и възпитанието на децата, той се опитва да им даде най-доброто от себе си. Бащата споделя, че е получил разбиране по време на обученията в групите, почувствал се е по-уверен в собствените си сили и възможности да отглежда децата си, получил е нови знания за това да бъдеш родител. Останалите родители го приемат, подкрепят и насърчават да продължи

да полага грижи за децата. Бащата споделя, че никога не е бил разбран и подкрепян от семейството си и ще се постарее децата му да не изпитат същото.

Към момента В. отглежда самостоятелно двете си деца Н. и С., започна работа, двете деца посещават детска градина.

* * *

Този модел е създаден и описан в рамките на проект „Семейството – гарант за щастливо детство“, реализиран от Сдружение „Егида“, Пазарджик в продължение на 24 месеца, финансиран в рамките на програма „Вяра в децата и семейството“ на Фондация Лале и Фондация Оук с 40 106 лева.

Сдружение „Егида“
Пазарджик, 4400
бул. „Мария Луиза“ 63
тел. 034 / 44-38-00
ksu_pazardjik@abv.bg
<http://egidapz.com/страница/1>

КЛУБ „ПРИЯТЕЛИ НА ДЕТЕТО“

Организиране на пространства в малки населени места за работа с деца и семейства за превенция на negliжирането и занемаряването на деца и настаняването им в институции

В България всяка година около 4000 деца се извеждат от семействата им. Статистиката показва, че най-честата причина за това е бедността, като малко над 50 % от децата в България живеят в бедност. Основните причини за занемаряване и извеждане на децата са бедността (особено в ромските общности) и липсата на целенасочена и последователна политика за подкрепа на семействата. Рискът от институционализиране на децата от семейства, които живеят в бедност се обуславя от ниското качество на живот и влошения социално-психологически климат в тях. Друга

рискова група деца, застрашени от настаняване в институция, са децата с физически и/или интелектуални затруднения. Рискът от институционализиране на децата с увреждания е свързан с липсата на психологическа и социална подкрепа на техните родители още на ниво АГ-отделение и работа на личните лекари. Въпреки развитието на различни социални услуги в общността, все още родителите са „съветвани“ да изоставят децата си. В последните години се наблюдава и тенденцията за риск от настаняване в институция на деца, чийто родители работят в чужбина.

Областта на действие отговаря на Конвенция на ООН за правата на детето, и в частност правото на всяко дете да расте и се развива в семейна среда, мерки, програми и стратегии за закрила на детето, Програми за превенция настаняването на деца в институции и въвеждането на практики за работа в тази посока, както и на засилената активност на различни организации за търсене на възможни решения за намаляване броя на децата, настанявани в институции.

Моделът е начин на работа за превенция занемаряването и negliжирането на деца и настаняването им в институции чрез изграждане на пространства за работа с децата и семействата от доброволци и социални работници и привличане на съмишленици, бизнес и граждани за обща работа срещу бедността.

Моделът може да се приложи за работа в малки населени места и общности, при деца и семейства в различен риск, описани по-долу в текста.

Описание на проблемите

Целевата група обхваща семейства с някои от следните характеристики - ниски доходи; непълни семейства; многодетни семейства; млади, самотни майки; единият или двамата родители работят в чужбина и разширеното семейство полага грижи за децата; родителите страдат от хронични заболявания; децата страдат от хронични заболявания или имат увреждания; семейството няма постоянно място за живеене; семейството не може да посрещне образователните потребности на детето; деца, които са реинтегрирани в биологичните им семейства и в риск отново да попаднат в институция.

Основните причини за занемаряване и настаняването на деца в институции са бедността (особено в ромските общности) и липсата на модели на работа, предлагащи подкрепа на семействата на деца в бедност и на семейства, чиито деца имат специални нужди.

В много общини в България освен работата по превенция на Отдела за закрила на детето, която е крайно недостатъчна, не се предоставят допълнителни услуги, програми и модели за подкрепа на децата и семействата в риск.

Семействата от целевата група не успяват да посрещнат потребностите на своите деца от – облекло, храна, подходяща битова среда, вещи и материали за образователни нужди, здравни и хигиенни навици, понякога и ежедневна грижа, възпитание и емоционална подкрепа. Голяма част от семействата са нискограмотни и нискообразовани, продължително безработни, без изградени здравни и хигиенни навици, без умения за планиране на семейния бюджет, живеещи в бедна битова среда, без възможност за преценяване на ситуацията за риск от настаняване на децата им в институция, както и други рискове за децата – заболявания, отпадане от училище, занемаряване, negliжиране, социална изолация, ранни бракове.

Резюме на модела

Моделът включва организиране на пространства за неформална работа с деца и семейства от доброволци, работа на терен и работа в групи. Пространствата се организират в малки помещения, предоставени от местни кметства или читалища. Помещенията се оборудват със закупени и дарени вещи, играчки, книги, компютри, материали, други, необходими за работата с децата и родителите. Неформалната работа с деца и родители се провежда от доброволци – читалищни дейци, които организират и провеждат занятия с децата и родителите. Занятията са на различни теми, като тяхната цел е придобиване на нови знания и умения от деца, които нямат достъп до книги, игри, играчки и други, необходими за развитието им вещи и материали в домовете си. Заниманията целят също равен старт в училище за децата, включени в тях. Работата на терен и в групи се осъществява от социален работник и доброволци, които осигуряват консултации на родителите по въпроси, свързани с отглеждането и развитието на децата, възможности за заетост, изготвяне на различни документи. Групите се състоят от родители от семейства в риск децата им да бъдат настанени в институция, доброволци – читалищни дейци, пенсионери, вкл. пенсионирани детски учители, като те се организират в изградените Клубове „Приятел на детето“. Групите се състоят от 10 – 15 човека с цел ефективна работа на групите и по-лесно управление на процеса. В груповата работа се работи по теми, предложени от родителите.

Моделът създава ангажираност на участниците в работата, тъй като всички се включват доброволно. Той дава възможност и за привличане на допълнителен ресурс от граждани и институции по отношение на проблемите на децата и семействата в риск, интервенция в по-ранен етап и превенция на занемаряването на деца, а семействата остават в своята среда, като социалната работа обхваща семейната система, а не отделни членове от нея. Моделът е изцяло основан на семейно-ориентирания подход.

Сфери на приложение

Моделът е подходящ за работа със семейства, живеещи в бедност и при които съществува риск детето/децата им да бъдат настанени в институция. „Приятелите на детето“ може да бъде приложен в малки общности, в които хората се познават и в които разбирането за превенция на риска и за подкрепа се инициира, организира и осъществява по-лесно.

Моделът може да бъде приложен от организации, които предоставят услуги и подкрепа на деца и семейства в общността. Той може да бъде прилаган и във всяко действащо читалище в малки населени места, където може да се организира пространство за подкрепа и работа с деца и родители. Необходимо е да се организира малко пространство, което да бъде оборудвано със столчета, масички, компютър, игри, играчки, книжки и други материали за работа (които могат да се намерят изцяло през дарителски кампании и със собствени ресурси – някои от материалите за работа са от природата и не изискват средства за заплащане им) и няколко доброволци, които да провеждат занятия/мероприятия/празници и други събития с деца и родители.

Ефективност и въздействие

Ефектът от прилагането на модела е проследен на няколко нива – ефект върху децата и семействата, върху други хора и общо хората от общността, върху организацията, която прилага модела, върху партньори и други организации и институции.

Децата живеят със семействата си и имат поне минимални условия на живот. Живеят в семейна среда, в която няма риск за извеждането им. Имат възможности за добър старт в училище – могат да се изразяват пред други хора, могат да изпълняват задачи. Децата могат да споделят с родителите, могат да участват във вземането на решения за тяхното ежедневие, за дейностите в Клуба и по други въпроси. Научават се да работят в група и да общуват без притеснения. Те са включени в живота на общността и имат достъп до книги, играчки, развлекателни занятия, неформални мероприятия, общуване, компютър и интернет. Имат среда за изява и забавления, за учене на традиции и отбелязване на празници. Много от децата получават внимание и грижа от бащите, от други роднини, съседи, приятели. Децата са пълноценен участник в организирани мероприятия и тържества.

С 1/3 намалява броят на децата, които биват извеждани от семейството. Те остават в семейна среда поради работеща практика на ранна превенция, която представлява организиране на пространство и провеждане на формални и неформални занятия с деца и родители с помощта на екип от социален работник и доброволци в малки населени места в партньорство с кметства, читалища, пенсионерски клубове. Семействата имат по-добри битови условия за живот за децата поради подкрепа от текуща кампания за набиране на дрехи и вещи за домакинството. Семействата имат достъп до живота на общността – общуват с хора извън семейната среда, които не са само специалисти. Имат разширен кръг за социална подкрепа от доброволци и други хора – съседи, приятели, семейства в сходна ситуация. Родителите имат умения и ресурси за посрещане на материалните и емоционални нужди на децата си, разпознават нуждите на децата. Хора в общността знаят какви стъпки се предприемат при раждане на дете с увреждане, налична е мрежа от родители и специалисти, които могат да помогнат в случай на раждане на дете с увреждане и да насочат семейства към местна организация, която работи с деца и семейства.

Родителите се справят добре с отглеждането и възпитанието на децата. Участват в неформални събития и занятия и знаят повече за своите деца. Бащите знаят, че е важно да участват в отглеждането и възпитанието на децата. Те участват в игри на открито и неформални занятия и мероприятия с деца. Участват в грижата за децата – водене на

градина, помощ при обличане, хранене, други дейности от ежедневието. Не се срамуват да бъдат бащи, подкрепят се взаимно.

Хората от общността в малки населени места знаят какви са възможностите за търсене на помощ при нужда и риск. Някои хора даряват редовно в кампания за набиране на дрехи, обувки, вещи от домакинството, играчки и книжки. Създава се ядро от доброволци, които работят регулярно с децата и родителите в Клуб „Приятелите на детето“ по населени места. Хората имат доверие в местната организация, която организира дейностите и сами се обръщат към нея, както и насочват други хора. Повече и различни хора се включват в грижата за децата.

Мрежа от организации и институции работят заедно по превенцията настаняването на деца в институции – НПО, кметства, читалища, пенсионерски клубове. Училища могат да насочват случаи към клубовете. Моделът спомага за създаване на условия за подкрепа на семейства в риск чрез обединяване усилията и работата на доброволци, институции, бизнес и граждани.

За 27 месеца с бюджет от 59 459 лв. и екип от 4 лица бяха подкрепени 56 семейства, в които се отглеждат 196 деца и съществено беше намален рискът от занемаряване и negliжиране на тези деца. В бюджета 7952 лв. са за материали за пряка работа с децата и семействата.

Фактори за успех

В основата на успеха на модела за подкрепа на деца и семейства са следните елементи:

- изцяло доброволно участие на деца и родители;
- неформална работа, в която децата не са нито по-добри, нито по-лоши и в която имат възможност да бъдат автори на идеи;
- наличие на екип от социален работник, консултанти и доброволци, които са гъвкави спрямо нуждите и ресурсите на децата и семействата и организират занятия и работа на терен и по групи в отговор на тях;
- мотивирани доброволци – читалищни дейци, които най-пряко виждат промяната в децата и родителите;
- консултиране на родителите по теми, които ги вълнуват;
- мотивирани родители, които искат по-добър живот за децата си;
- привличане на съмишленици, включително в лицето на родители от семейства, в които няма риск;
- ангажираност и партньорство с местни институции - Отдел за закрила на детето, детски градини, училища, читалища, лични лекари, обществени възпитатели, Бюро по труда, болница, кметства по малки населени места и местна общност;
- организиране на кампании за набиране на вещи, дрехи и средства не само в Бяла Слатина, но и в самите села, в които има „Приятелите на детето“;
- обхващане на широко дефинирана група семейства в риск;
- прилагане на модела към семейства в различен риск, но с общ проблем.

Сравнителни предимства на модела

Моделът е предпочитан от хората като начин за работа и подкрепа, тъй като е основан на изцяло доброволното участие и освен това предразполага хората – родители и доброволци, към повече творчество, автономност и самоорганизиране. Представителите на целевата група поемат конкретни ангажименти в процеса на подкрепа.

Прилагането на модела не изисква голям финансов и човешки ресурс, което също допринася за неговата по-голяма ефективност. Подкрепата може да се организира чрез

доброволен труд и дарителски кампании за набиране на вещи и средства, необходими за работата с деца и родители.

Моделът дава възможност за привличане на представители на читалища, пенсионерски клубове, други институции и организации, бизнеса и общността.

Възможности за прилагане в бъдеще и надграждане

Моделът може да се прилага от организации, които работят за деца и семейства в различен риск. Моделът е подходящ за работа със семейства, при които съществува риск детето/децата им да бъдат занемарени и negliжирани, както и настанени в институция и може да бъде приложен в малки общности, в които хората се познават и в които разбирането за превенция на риска и за подкрепа се инициира и осъществява по-лесно. Моделът е напълно достъпен като сфера на дейност на действащи читалища в малки населени места, в които достъпът до образователни, културни, информационни, социални, здравни и други услуги и дейности е силно ограничен.

Моделът може да бъде доразвит, като в екипа за неформална работа с деца и родители се привлекат доброволци – пенсионирани педагози от детски градини и училища, които също са близо до проблемите на целевата група.

Кратък случай на оставане на дете/деца в семейството

ПМ и ЛМ са на 3 и 6 години. В семейството живее и трето дете, което е на 9 години. Семейството живее в село Соколаре, на края на селото. Част от къщата, в която живее семейството няма покрив и като цяло децата живеят в много лоши битови условия. Бащата твърде често отсъства. По-голяма част от грижите за децата се полагат от майката. Децата бяха включени в занятията на Клуб „Приятели на детето“, където за тях има достъп до играчки, книжки, развлекателни игри, възможности за общуване с други деца и с други възрастни хора извън семейството. Майката е консултирана по повод възможностите за подобряване на битовите условия, възможностите за смяна на жилището. Освен участието на децата и майката в занятията и търсенето на възможности за подобряване на битовите условия, на семейството са предоставени дрехи и вещи, както и емоционална подкрепа, тъй като майката живее в постоянен страх, че децата ще бъдат настанени в институция (семейството е обект на наблюдение и подпомагане от Отдел Закрила на детето по Наредбата за превенция настаняването на деца в институции). Всичко това спомага за подобряване на общата картина и намаляване на риска за настаняване на децата в институция. Двете деца се чувстват добре в занятията, като в част от тях участва и по-голямото братче от семейството. Колегите от Отдел Закрила на детето оценяват положително участието на децата в дейностите на клуба.

* * *

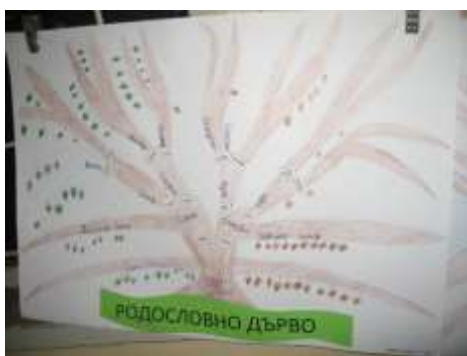
Този модел е създаден и описан в рамките на проект „Приятели на детето“, реализиран от Сдружение „Първи юни“, Бяла Слатина в продължение на 29 месеца, финансиран в рамките на програма „Вяра в децата и семейството“ на Фондация Лале и Фондация Оук с 59 460 лева.

Сдружение „Първи юни“
Бяла Слатина, 3200
ул. „Климент Охридски“ 30
тел. 0915 / 99 002, 0893 654914
sdjuf@abv.bg
<http://1june.dveri.bg>

МОДЕЛ ЗА ОВЛАСТЯВАНЕ НА РОДИТЕЛИ

Как да мотивираме бащите да припознаят децата си и самотните майки да потърсят отговорност от бащите на децата си?

Настоящият модел е насочен към стимулиране на отговорното родителство и по-конкретно към активното включване на бащите в живота на децата. Той е разработен е полза на родители на уязвими групи деца, живеещи в непълни семейства, в условия на бедност и социална занемареност. Способността на тези родители да си взаимодействат с различни институции е занижена и е силно изразено недоверието им към системата на социално подпомагане и закрила на детето. Съществува реална възможност това недоверие да се пренесе и върху други институции като училища, детски градини, местна власт, доставчици на социални услуги и неправителствени организации.

Преобладаващо е решението младите хора от ромския етнос да не сключват граждански брак, а вследствие на това и по-голямата част от децата, които се раждат, да са неприпознати. Това обстоятелство до скоро е било достатъчно условие за получаване на социални помощи чрез наложената практиката облекчения от всякакво естество да се ползват от хората, попадащи в класификацията на популярното понятие „самотен родител“. След последните промени в закона за социалното подпомагане тези привилегии вече отпадат. Въпреки това, сред тази общност, продължава тенденцията на неприпознаване на собствените деца, дори такава практика започва да се забелязва и сред други семейства от българския етнос.

Описание на проблемите

Моделът е приложен при семейства, в които:

- единият родител е абдикирал от родителските функции и другият в действителност се явява самотен родител;
- двамата родители съжителстват на семейни начала, но бащата не е припознал децата си;
- самотни бащи отглеждат своите биологични деца, но не са ги припознали и не са техни законни представители;
- близки или роднини трайно полагат грижи за деца в отсъствието на техните родители.
- Освен семействата, с които се работи директно, моделът цели и активиране на местната общност – учители, лични лекари, пенсионерски клубове, читалища, кметства, други НПО от кв. „Лозенец“, гр. Ст. Загора и селата Братя Кунчеви и Хрищени от община Ст. Загора.

Обезпокояваща тенденция напоследък е и абдикирането на майката от родителските ѝ функции в ситуации на тежко финансово положение. За да се справи семейството със ситуацията, често майката избира да го напусне и да замине в чужбина или да потърси ново съжителство с друго лице. В някои от тези случаи грижата за децата се поема от техния биологичен баща. Много често тези деца не са припознати, а в семейството живеят и други лица, които нямат доказана роднинска връзка помежду си. Полагащият грижи баща не е законен представител на детето/децата с произтичащите от това съответни права и отговорности на родител, което поражда редица затруднения. Ограничава се възможността за прилагане на правата на детето за получаване на образование, здравни грижи и др. Децата често са negliжирани, стават свидетели или жертви на насилие и експлоатация на труда.

Тези неблагоприятни изменения създават предпоставки за появата на допълнителни затруднения в отглеждането и възпитанието на децата. Проявява се социално изоставане у децата, което води до неудовлетвореност и пораждащо се страдание от липсата на необходимото и желано внимание от страна на майката и бащата. Детето няма възможността да изрази себе си в отговор на получената родителска грижа и любов, което води до прояви на протест и гняв.

По данни от дирекция "Социално подпомагане" над 85% от случаите на изоставени деца в община Стара Загора, по които е работено през последните 8 години, са на деца с баща "неизвестен". Все повече се увеличават случаите на съжителства, без сключване на граждански брак, и раждането на деца от самотни жени, което създава предпоставка за увеличаване на броя на децата в потенциален риск от изоставяне.

В този контекст, чрез прилагането на модела се цели да се реши основния въпрос за статуса на детето и да се гарантира правото му на име и семейна принадлежност и към двата роднински рода – на майката и на бащата. В основата му са заложени няколко стъпки, с които да се постигне подобряване на грижата за децата чрез активното включване на бащата в процеса на обгрижване, възпитание и формиране на основни житейски умения.

Към настоящия момент не съществуват конкретни програми на национално ниво за решаването на тези проблеми. Наблюдава се полагането на отделни усилия за това от страна на дирекция "Социално подпомагане", училищните ръководства и местните религиозни общности, които се опитват да активизират мъжете в семействата (бащи, дядовци и т.н.), но липсва синхрон и последователност в тези практики. От друга страна, трите институции рядко си взаимодействат по тези въпроси и поради тези причини не могат да се констатират позитивни резултати.

Резюме на модела

При осъществяването на модела се преминава хронологично през следните три етапа:

Първият етап (стъпка 1, 2 и 3) включва действия, които са насочени към постигане на реалното ползване на правото на детето на име и родствени връзки. От страна на екипа се осъществява информиране и впоследствие консултиране на родителите, при което на достъпен и разбираем за тях език се разясняват не само юридическите, но също така и емоционалните последици съответно от факта дали едно дете е припознато или не. По същество, реалното ползване на правото на детето на име и родствени връзки зависи изцяло от действията, които предприемат самите родители. Това право се постига или чрез процедура за припознаване на детето от страна на бащата - при положение, че той и майката желаят това да се случи; или чрез съдебна процедура за установяване на произхода на детето, приложима до 3-годишната му възраст, когато бащата не желае да поеме отговорност за него. Чрез припознаването детето автоматично става наследник на

баща си с всички последици, които произтичат от този факт. След установяването на произхода на детето и присъждането на родителските права то има право на издръжка от своя баща, която се получава до навършване на пълнолетие или до 20-годишна възраст, ако все още продължава да учи.

Вторият етап включва действия за оказване на подкрепа на бащите в процеса на обгрижване и възпитание на децата, както и в осъзнаване на значимостта на мъжката фигура при формирането на детето като личност. Тези действия са насочени към това да се постигне по-активно включване на мъжете в процеса на игра, учене и формиране на житейски умения у децата.

Третият етап включва действия, насочени към активиране на местната общност за споделяне и обмяна на личен опит, както и за оказване на взаимна подкрепа по отношение на възпитанието и обгрижването на децата чрез създаване на групи от активни бащи, дядовци или чичовци, които да предават своите знания и умения на по-младите бащи.

Прилагането на модела се изразява в последователното осъществяване на следните пет основни стъпки:

Първа стъпка: „Да отворим вратата“

Осъществяването на модела започва с „отваряне на темата“ за активния и отговорен баща, като се „влиза в общността“ и се информират всички заинтересовани страни. По селата се провеждат срещи с кметовете, ръководствата на детските градини и училища, личните лекари, пенсионерските клубове и читалища, местните църковни общества. Организиран се мероприятия с „отворен“ вход за деца с единствено условие - присъствието на баща или друг мъж от семейството. За да се постигне и по-широка популярност на идеята, се обявяват конкурси или други интересни предизвикателства, включително с помощта на съвременните средства за масова комуникация като интернет, фейсбук и др.

Втора стъпка: „Да влезем“

Търси се и се осъществява контакт с родители на деца от рискови семейства – самотни майки, бащи, които не са припознали децата си, роднини и близки, които полагат грижа за деца, на които не са законни представители. Дава се информация и се консултират родителите относно това какви са юридическите и емоционални последици за децата при настъпване на определени житейски ситуации – раздяла, развод, смърт, съответно в семейства с припознати и с неприпознати деца, и за това как децата, които са припознати от своите бащи, са предпазени от съществуващите при тези обстоятелства рискове за тях. На този етап от особена важност е включването на местни доброволци, младежки групи, НПО, които са познати и добре приети в общността. В нашия контекст класическите информационни срещи не дадоха очаквания резултат и се пренасочихме към по-естествени срещи с едно или две семейства, на местата където живеят (на терен).

Трета стъпка: „Да действаме“

Извършва директната работа с родители, които са отправили конкретна заявка за работа с тях. Предлага се следната подкрепа - информиране, социално и/или юридическо консултиране, придружаване и/или съдействие за получаване на безплатна правна помощ. На този етап се извършва самото припознаване на децата и те получават своите бащини имена. Припознаването според българското законодателство е изцяло доброволен и личен акт. Независимо от професионализма и подкрепата на екипа, всеки родител взема лично решението да припознае детето си. За самотните майки, които са решили да търсят правата си и да заведат дело за установяване на произход, това е трудно решение и нелек път.

Четвъртата стъпка е: „Да израстваме заедно“

Отправляме предизвикателство към всички бащи да се включат по-активно и адекватно в живота на децата си. Провеждаме групи за подкрепа на бащи, в които понякога участват и самите деца. По-малко говорим и повече показваме, като насърчаваме бащите да

прекарват повече време с децата си, да споделят с тях, да играят с тях, да им помагат в ученето и в развиването на различни умения. Организираме детски празници, на които всеки е добре дошъл, но участват само тези деца, които са успели да доведат своите бащи, които предизвикваме с тематични задачи, спортни надпревари, арт иновации и разни поощрения. Основната цел при избора на заниманията е детето да бъде във взаимодействие със своя баща.

Пета и последна стъпка: „Да оставим пример“

Всяко начало си има своя край. Раздялата е нормална, но неприятна житейска ситуация. Когато настъпи време за раздяла с общността, сред която сме работили, показваме на родителите колко са израснали и колко са подобрили отношението си към децата, как са станали по-търпеливи и внимателни. На всяко от местата сред съответната общност оставяме по няколко бащи, които са припознали децата си, които с гордост разказват и мотивират другите да направят същото. Ако още по време на работата си там констатираме отрицателно развитие на взаимоотношенията между бащите и децата им (все пак света, в който живеем, не е съвършен), екипът ни е готов да реагира и да предприеме съответни действия. Преди да си тръгнем, непременно оставяме възможност за контакт с нас от страна на други родители с опит или учителите на децата, чрез които можем да получим сигнал за необходимостта от резонна намеса.

Това, с което се отличава този модел от обичайната практика да се работи с клиенти едва след получаване на направление за работа с тях, издадено от ДСП, е използването на различни интерактивни подходи за осъществяване на мобилна работа директно в общността. Във фокуса на работата се поставя укрепването на връзката дете-родител и съзнателното повишаване на поетите отговорности от страна на родителите за отглеждане и възпитаване на децата им. При прилагането на модела чрез организирането на различни събития, включващи дейности с интерактивен характер, със съвместното участие на деца и техните бащи, се цели достигане на бащите чрез засилване и стимулиране на активната роля на децата като „агенти“ и „мотиватори“ за промяна в позицията на родителите по отношение на децата.

Моделът е осъществен в периода от м. февруари 2014 г. до м. март 2016 г. в селата Братя Кунчеви и Хрищени, както и в кв. „Лозенец“, гр. Стара Загора.

Сфери на приложение

Моделът е приложим в уязвими общности, в които голяма част от децата не са припознати и е налице риск от изоставяне. Най-подходящо е да се прилага от неправителствени организации в сферата на социалната работа, които нямат санкциониращи или рестриктивни правомощия. Универсалната му приложимост се състои във факта, че с малко финансови средства и последователни действия от страна на подходящите хора може да се постигнат желаните промени и напредък. При прилагането на модела най-значим е човешкият фактор: наличието на професионално подготвени, обучени социални работници, чувствителни за нуждите на семействата; наличието на доброволци, които със своя ентузиазъм и безкористност да „заразяват“ останалите; най-важното – наличието на бащи, които са склонни „да тръгнат срещу течението“ и не се срамуват от мнението на околните, а са фокусирани върху това да дадат добър пример на децата си; наличието на хора от общността, от махалата, училището, пенсионерския клуб, църквата, които приемат, че всички тези усилия си струват и ще продължат да действат и без проект, дори и без нас.

Ефективност и въздействие

Чрез прилагането на модела се провокира напускането на пасивната роля на бащата по отношение грижата му към децата и се активизира позитивното бащинство. Дългогодишното табу „тати носи, мама меси“ се поставя под съмнение по отношение на

неговата ефективност относно развитието на децата. В нашето съвремие родителските функции на майката и бащата се преплитат и е необходимо мъжът да заеме своето място и във възпитанието на детето, като даде най-добрия пример за отношение и поведение.

В резултат от това постигнато активизиране на бащата, изразяващо се във включването му в грижата и възпитанието на децата, с поемането на конкретни ангажменти, включително и с действието си да извърши припознаване, промяната е най-съществена и най-видима най-вече при децата. Те са тези, които се гордеят с новите си бащини имена, с това, че баща им вече си играе с тях, с това, че им отделя повече време и внимание. Самите деца стават по-смели в това да търсят вниманието на баща си и стават по-настойтелни в това да прекарват повече време с него, извършвайки съвместно различни дейности.

При бащите в началото се усеща притеснението да не накърнят образа си на твърди, корави и ангажирани с "по-важните" неща в семейството, докато в един момент осъзнават, че най-важното за тях са децата им. При всеки отделен случай е необходимо различно време, за да се стигне до осъзнаване на необходимостта от промяна в отношението към децата, до поемането на конкретни ангажменти към възпитанието на децата, както и до действителното извършване на самата процедура на припознаване. Това ново разбиране води на практика и до промяна на унаследения модел на родителстване не само в конкретните семейства, но постепенно и като цяло в общността.

Общият ефект от прилагането на метода е заздравяване на семейните връзки и подобряване на грижата за децата. Въпреки трудностите с намиране на постоянна работа и доходи и осигуряване на стабилност в семейството, бащите осъзнават, че децата един ден ще си спомнят не какво е имало на масата за вечеря, а какви емоции са преживели те заедно със своите родители, което ще стабилизира взаимоотношенията им в дългосрочен план.

Фактори за успех

Екипът, който осъществи модела, се състои от социални работници, сътрудник за работа на терен, юрист и доброволци. От изключителна важност е това те да бъдат хора, които да не проявяват дискриминативно отношение и да не подценяват по никакъв начин родителите и децата, с които работят. За успешното осъществяване на модела от съществено значение е те да притежават компетенции и умения за работа в различните етнически общности, както и висока степен на комуникативност, креативност и изобретателност в подходите за въвличане на децата, бащите и други представители на общността, на различни организации и институции, в отделните стъпки при изминаване на различните етапи от целия процес.

Важен фактор за постигането на успех е следването на изложения по-горе алгоритъм на прилагане на модела, състоящ се в описаните пет конкретни стъпки, при осъществяването на всяка една от които е добре да се вземат предвид и следните въпроси:

- Как по най-подходящ начин да бъде въведена и представена темата в конкретната общност? От съществено значение е темата за позитивното бащинство и конкретно за припознаването на децата да бъде представена, без да бъде натрапена по неприятен за родителите и общността начин. Добре е да се използват средства и способности, които са познати, достъпни и приемливи за общността.
- Точно кои групи от общността да бъдат включени в отделните етапи от процеса на работа? Важно е в процеса на работа на всеки един от етапите да бъдат включени по подходящ начин всички заинтересовани страни: децата, родителите и различни представители на местната общност, които могат да съдействат за постигането на очакваните резултати. Това могат да бъдат кметовете на съответните населени места, ръководствата на детските градини, училищата, читалищата, пенсионерските клубове и местните църковни общности, различни служители в кметството, личните лекари, учителите, социалните работници в ДСП, в ОЗД, юристи, доброволци.

Участието на всяка една от тези заинтересовани страни трябва да бъде ясно определено за всеки конкретен етап на работа.

- Как да се работи с различните групи от общността? От първостепенна важност тук е какъв ще бъде подходът към отделните групи от общността. Към всички участници в процеса той трябва да бъде съобразен както със съответните им особености и характеристики, произхождащи от тяхната възраст, от етническата, културната и религиозната им принадлежност, така и със съответните им конкретни възможности и интереси, с позициите, ролите и функциите, които те имат в общността. Важен фактор за успеха на модела има равнището на мотивацията, която ще се постигне у участниците, както и адекватната и навременна подкрепа, която ще получат от страна на специалистите от екипа. Техният професионализъм, креативност, постоянство и търпение, които ще приложат при извършване дейностите, са важни фактори, за да се постигне желаната промяна.
- Какво точно да се направи за и с тези групи от общността? За да се постигне успех, е необходимо не само екипът, като организатор на съответните инициативи, да бъде приет добре в общността, но така също и конкретно планираните и организирани дейности да са желани, да са разпознати като полезни или дори по възможност част от тях да са планирани съвместно - по идея на представители от общността, за да бъдат в резултат от това и приети по-добре от самата нея. Тези инициирани дейности е важно да са съобразени с наличните ресурси на екипа и на местната общност, да не изискват много разходи, за да е възможно да продължат да бъдат осъществявани лесно и след приключване на финансирането. Те трябва да са добре планирани и организирани на достъпно място, в подходящо време и формат, за да е възможно и резултатно участието в тях. Трябва да включват такива критерии и параметри, които да бъдат постижими и да носят удовлетворение на участниците, за да могат те да бъдат мотивирани да участват отново, както и да ги прилагат самостоятелно у дома в подобен формат.
- Как да постигнем устойчивост? Преустановяването на организирани и целенасочени действия на екипа сред конкретната общност трябва да се случи, след като вече е осигурена приемственост относно поставените цели, от страна на група родители или други значими представители на местната общност. Тези хора трябва да са добре информирани за етапите от процеса и конкретните стъпки при следване на процедурите и могат да окажат при необходимост съдействие и подкрепа на други родители. Намирането на приемственост в тяхно лице и реална възможност те „да поемат щафетата“ е от ключово значение за успеха на модела в дългосрочен план.

От голяма важност са и формираните по време на работата добри партньорства с представителите на кметствата на съответните населени места, детските градини, училищата, читалищата, пенсионерските клубове, местните неправителствени организации и църковни общности, които биха имали голям принос в осигуряването на устойчивостта.

При възможност могат да бъдат оставени някакви информационни материали на ключови места, които да продължат да бъдат от помощ на разположение в общността.

Сравнителни предимства на модела

При осъществяването на модела се разчита на активната роля на местните църкви и училището. За религиозните общества семейството е ценност и поради тази причина те насърчават не само припознаването на децата, но дори в някои от тях е задължително сключването на граждански брак.

Достойнствата на модела се крият в неговата последователност, в неговата умерена и позитивна намеса в живота на хората, като се започне от първата стъпка на отговорното бащинство – припознаването – и се стигне до активното включване на бащата в живота на детето. Подкрепата на семейството през целия този период е от съществено значение за

постигане на трайна промяна. Стимулирането на взаимната подкрепа и заздравяването на връзките между отделните семейства подобрява качеството им на живот и им дава увереност, че могат да се справят с бъдещите кризи в живота.

Най-големият ресурс, който използва моделът за овластяване на родители, е човешкият. Личният пример, деликатният подход към родителите с противоречиви взаимоотношения, умението да се привлекат различни хора и да се обединят усилията им, за да се подобри състоянието на децата, е ключът към успеха. От съществено значение е и целевото финансиране на модела, защото то мобилизира ядро от 4-5 специалисти, които мислят, планират, опитват, провалят се, продължават и не се отказват, докато не видят положителния ефект от дейността си. Накрая, като получат оценка за своята работа - първо от децата, след това и от родителите и учителите, те се изпълват с удовлетворение за добре свършената работа.

Възможности за прилагане в бъдеще и надграждане

След приключване на основната дейност могат да се провеждат периодични срещи с деца и родители, за да се поддържа актуална темата. Това от своя страна ангажира и останалите участници в процеса, като им дава поводи за надграждане на този модел. Той може да се адаптира според местната специфика и особености на общността, но без да се променят принципите на взаимодействие. Приложим е от неправителствени организации, младежки инициативни групи или местни религиозни общества, както и от общности, групирани по демографски признак.

Кратък случай на оставане на дете/деца в семейството

И. М. е на 10 г., отглеждан е от своите родители. Има по-малка сестра. Двете деца не са припознати от биологичния си баща независимо, че живеят заедно. Майката на децата е с психично заболяване – параноидна шизофрения. Често се налага да постъпва в психиатрична клиника, за да се лекува. В момент на влошаване на психичното състояние на майката тя е настанена отново в клиника, а децата са настанени в институция. Престоят им там продължава около четири месеца.

По време на работата по случая екипът става свидетел на честите конфликти между родителите, които се отразяват отрицателно върху развитието на децата. Въпреки уговорените срещи с психолог от ЦОП, майката и бащата отказват да посещават консултациите. След стартирането на проект „Къде е бащата?“ биологичният баща е консултиран, че е важно децата да бъдат припознати. Съдействано му е за попълване на заявление и декларация, които да подаде в Общината. Първоначално А. се отнася несериозно към припознаването на своите деца, но след няколко срещи с екипа по проекта променя своето решение.

При едно от посещенията на социалните работници в друго семейство, живеещо в близост, бащата на И. М. сам търси контакт със социалните работници и споделя, че е подал документите и след три месеца ще получи новите актове за раждане.

Поведението на А. прави впечатление на екипа. Бащата разговаря спокойно и уверено със социалните работници. Съжителката на А. – майката на двете деца, М., също е спокойна и с радост споделя, че заедно с него са подали документите за припознаване и очакват да получат новите актове на децата в началото на месец септември. Както М., така и нейният съжител и баща на децата, споделят, че в момента отношенията в семейството са хармонични. Въпреки трудностите, пред които са изправени, те съумяват да се подкрепят взаимно и да решават проблемите, без да се стига до излишни конфликти. М. заявява, че искрено се радва, че И. и неговата по-малка сестра са припознати от своя баща и при следващо нейно отсъствие грижите за тях ще бъдат възложени на съжителя й.

* * *

Този модел е създаден и описан в рамките на проект „Къде е бащата?“, реализиран от Сдружение „Самаряни“, Стара Загора в продължение на 25 месеца, финансиран в рамките на програма „Вяра в децата и семейството“ на Фондация Лале и Фондация Оук с 38 402 лева.

Сдружение „Самаряни“
Стара Загора, 6000
бул. „Патриарх Евтимий“ 57
тел. 042 / 62 10 83
office@samaritans.bg
www@samaritans.bg

ПОДКРЕПА НА РОДИТЕЛСТВОТО

Мобилен подход за работа със семейства в риск

Пътят към затваряне на институциите за деца и за подобряване на тяхното благосъстояние преминава през обединяване на хора и организации, които могат да мобилизират социално-психологически, педагогически и материални ресурси за подкрепа на родителството в интерес на децата.

Описание на проблемите

Както е известно, процесът на деинституционализация на грижите за деца не успя да предизвика развитието на достатъчно ефективни стратегии за намаляване на броя на изоставените деца и за намаляване на насилието и недостатъчната грижа в семейства в неравностойно социално положение. В повечето случаи работата със семействата се придържа към конвенционалния подход, който не подкрепя, а принуждава, не търси достъп до уязвимите, а чака те сами да преминат границите на своите ограничени възможности, не предотвратява проблема, а предизвиква нови проблеми. Резултатите от това са очевидни. В представите на много хора от ромските квартали и махали социалните работници продължават да бъдат служители, които идват при тях, заплашват ги, че ще им вземат децата, ако не ги отглеждат добре, и на практика не им оказват помощ. Това предизвиква недоверието преди всичко на тези семейства, които най-много се нуждаят от помощ и увереност, за да продължат да отглеждат децата си.

В отговор на необходимостта да се намалят случаите на изоставяне на деца и настаняването им в институции, ограничаване на насилието и недостатъчната грижа в семействата, ние предлагаме модел, основаващ се на прилагането на мобилен подход в работата със семейства в риск.

Резюме на модела

Моделът, който предлагаме, се изпълнява от екип, включващ мобилни работници и доброволци (вътрешни за общността), социални работници и психолози. Той е изграден от следните компоненти:

- *Провеждане на местни информационни кампании* за разясняване на негативните последици от недостатъчната грижа за децата, насилието над тях и изоставянето им в институции. Кампаниите се осъществяват от мобилните работници и доброволци от

общността по метода „от врата на врата“ и чрез организиране на информационни срещи.

- *Привличане на доброволци* като местни партньори в повеждането на информационните кампании и в процеса на идентифициране и консултиране на семейства в риск. Доброволците най-често са жени – лидери в общността (включително приемни родители) и семейства, които вече са били подкрепени от Сдружението и имат отношение към проблема.
- *Работа на терен* за идентифициране на семейства: а) които не полагат достатъчно грижи за децата си или съществува риск за това; б) които упражняват насилие над децата си или съществува риск за това; в) при които съществува риск да изоставят децата си. Работата на терен се извършва от мобилните работници и доброволци. Събраната от тях информация се предоставя на останалата част от екипа (социални работници и психолози), след което се извършва оценка на случая.
- *Работа със семействата* за подобряване на грижите за децата и предотвратяване на риска от насилие и изоставяне: кризисна интервенция; работа по случай; организиране на фамилни групови конференции; предоставяне на допълнителни социални, здравни и други услуги.

Ако в резултат от направена оценка на случай е установено, че семейството е в риск от изоставяне на дете, има желание да се справи с проблема, но няма достатъчно ресурси за това, екипът започва да работи с него. Работата по случай включва посещения на екипа в семейството; социално, здравно и психологическо консултиране на родителите, близките и роднините на детето; при необходимост - работа с детето; оказване на материална подкрепа на семейството, посредничество пред институции, придружаване и др.

След като работата по случай приключи успешно, семейството остава под наблюдение на екипа, който постоянно следи за устойчивостта на постигнатите резултати.

- *Системно наблюдение* на идентифицираните семейства в риск за предотвратяване на кризи и ситуации на несправяне, които биха довели до влошаване на грижите за децата, упражняване на насилие и изоставяне.
- *Обучение на родители*, които срещат трудности в отглеждането и възпитанието на своите деца: тематични срещи от „отворен“ тип за развитие на родителските умения и превенция на рисковото поведение; организиране на групи за взаимопомощ на родители.

Подобен иновативен модел, прилагаш мобилен подход за работа със семейства в уязвими общности, приложихме за първи път през периода 2010-2012 г.¹

Развивайки модела, ние потърсихме още ресурси в местните общности, като си осигурихме по-добър достъп до тях чрез привличане на доброволци като местни партньори. Следвайки методологията на мобилния подход за работа с уязвими общности, моделът, който развихме, обхваща в единство четирите компонента: 1) работа на терен; 2) работа с групи, 3) работа с индивидуални случаи и 4) работа с общността. Променяйки фокуса на работа – от предоставяне на услуги в общността към търсене на ресурсите на самата общност, ние се оказахме в качествено нова ситуация, която може да се опише така: общността все по-често играе водеща роля в процеса на подкрепа на нуждаещите се семейства. Екипът на Сдружението в повечето случаи следва общността и постепенно се превръща в неин ресурс.

Сдружение „Съучастие“ осъществи този модел на работа със семейства в риск на територията на квартали и махали, населявани предимно с ромски общности в община Варна и община Аксаково през периода 2013-2016 г.

---

¹ Моделът на работата от 2010-2012г. е публикуван в: Програма за подкрепа на деца и семейства в общността с цел превенция на настаняването на деца в институции. Практически модели на работа. Фондация „Лале“, ОАК, С., 2012; Ризов, Ил. Превенция на и изоставянето на деца от ромска общност. Варна, 2012.

Сфери на приложение

Моделът на работа е приложим единствено от неправителствени организации, базирани в уязвими общности, които имат ресурс от мобилни работници и доброволци от самите общности. Ако тези организации са в състояние да осигуряват широк кръг от социални, здравни и превантивни услуги и същевременно могат да разчитат не само на одобрението на местните общности, но и на тяхното съучастие, те ще могат да приложат нашия модел на работа. Сдружение „Съучастие“ има готовност да подкрепи информационно и методически всяка възможност да се популяризира и прилага на други места този модел на работа със семейства в неравностойно социално положение.

Ефективност и въздействие

Този начин на работа помогна на много родители да бъдат по-добри родители – да възвърнат достойнството си; да подобрят начина си на живот; да придобият увереност, че зимата и бедствията не могат да ги разделят от децата им; да вярват, че най-важното за техните деца е да бъдат обичани, общувайки и играейки в семейството.

Повиши се увереността на хората свободно да говорят за своите проблеми като родители и при нужда да оказват подкрепа на други родители. Утвърждава се практика на своевременно предотвратяване на случаи на изоставяне на деца, разчитаща все повече на взаимопомощта в общността. Подкрепените от проекта семейства, които успяват да повишават своите родителски умения, стават положителен пример за местните общности, които все повече търсят свои ресурси за подобряване на грижите за децата и недопускане на изоставянето им от техните семейства.

Наводнението в Аспарухово през 2014 г. и принудителното събаряне на къщите в „Максуда“ през 2015 г. бяха събития, които увеличиха драстично риска от разделяне на семейства и в резултат – изоставяне на деца и настаняването им в институции. Реакциите на засегнатите семейства от тези две събития показаха обаче, че общностите са започнали да преодоляват нагласите си за търсене на бързи решения на семейните проблеми чрез изоставяне на децата си в институции. В много случаи семействата реагираха на събитията много по-зряло, в интерес на своите деца, отколкото институциите.

Независимо от събитията (природни и социални) във Варна се утвърди тенденция на намаляване на притока на деца към институции.

Фактори за успех

Успехът на този модел се дължи на прилагането на мобилния подход в работата с уязвими общности, който има ясни послания. Някои от тях са:

- Истинското разбиране изисква съучастие. То може да бъде постигнато чрез потапяне в житейската ситуация и социалната среда на уязвимия. За да разберем някого, не е нужно да го „откъсваме“ от неговата среда като го привикваме на наша територия. Територията на разбирането е винаги на този, когото трябва да разберем.
- Социалната работа с групи в социална изолация започва с работа на терен. До уязвимите се достига най-лесно и най-ефективно чрез вътрешни за общността мобилни работници, които имат близки до тях социо-културни характеристики.
- Вярата в семейството и възможностите на децата е основополагащ принцип в подкрепата на родителството. Само с лице към актуалните потребности и към емоционалния свят на семействата се изграждат отношения на взаимно доверие, разбиране и взаимопомощ в общността.

Сравнителни предимства на модела

Разработвайки този модел на работа, ние още веднъж успяхме да се уверим, че мобилният подход не е услуга в общността. Той е начин на мислене, който търси достъп до недостъпните, без условности, с доверие към нуждаещите се, разчитайки на естествената позитивност на общността. Основавайки се на все по-задълбоченото прилагане на мобилния подход, нашият модел на работа претърпя развитие. Той все повече се отдалечаваше от модела на работа чрез предоставяне на услуги в общността и придобиваше силата на модел, фокусиран в и чрез общността. Преходът от предоставяне на услуги в общността към услуги чрез общността създаде по-добри възможности за постигане на устойчивост на промените. Следвайки този подход, ние можем да решаваме проблемите там, където те се пораждат и няма да допускаме тяхното задълбочаване и умножаване, прилагайки неподходящи стратегии, към каквито ни тласка „институционализираното“ мислене.²

Моделите, основаващи се на прилагането на мобилния подход³, достигат до индивид, групи и семейства, до които трудно се достига, и им предлагат това, от което те действително се нуждаят, без да е необходимо да се откъсват от естественото си място в своите общности, до момента, в който те самите не пожелаят това. Нашият опит показва, че тези модели за разлика от конвенционалната практика осигуряват: гъвкавост и достъпност, по-добър обхват на целевата група и запазване на високо доверие; икономичност; социо-културна адекватност на взаимодействията; овластяване на местните общности и развиване на ресурсите им за извършване на професионални и пара-професионални социални и педагогически дейности.

Възможности за прилагане в бъдеще и надграждане

Един от безспорните ефекти от работата с този модел е, че той започва да работи „сам“ (с все по-малко външна подкрепа) и се разпространява върху решаването на други проблеми, които благодарение на него са идентифицирани, и които изискват прилагането на мобилен подход.

Екипът на сдружението ще търси нови възможности за подкрепа на семействата в местните общности, създавайки стимули и условия, водещи до развитие на взаимодействията между деца и родители. В съответствие с идеята за подкрепа на ранното детско развитие родителите ще се учат да играят заедно със своите деца, за да не се повтаря пропуснатото детство на възрастните. Заедно с това възрастните и младите хора ще учат и развиват нови умения, за да излязат заедно от спиралата на бедността.

Кратък случай на оставане на дете/деца в семейството

Траяна е млада жена, която живее на село. Майка е на две деца. Останала е сираче на 6 години. Майка ѝ се самоубива, заради насилието, което системно е упражнявал нейния съпруг. След смъртта ѝ той напуска семейството. Траяна е отгледана от леля си (сестра на баща ѝ). И днес живее с нея, нарича я „майка“.

Когато Траяна става на 18 години, ражда първото си дете, което сега е на 5 г. Екипът от мобилни работници се запознава с нея от работата си на терен. Разбира, че тя е самотна майка, която изпитва трудности в отглеждането на детето си. Леля ѝ помага, но тя е пенсионерка и цялото семейство разчита на нейната малка пенсия. Екипът разбира, че Траяна е склонна да напусне страната и да работи каквото и да е. Определя я като жена, при която съществува риск да бъде въвлечена в трафик на хора с цел сексуална

² Неправителствените организации също не са защитени от изкушенията на институционализацията.

³ Сдружението има разработени и други модели, основаващи се на прилагането на мобилния подход: Мобилна работа с деца и млади хора в риск; Мобилна детска градина; Мобилна игротека.

експлоатация. Затова е консултирана какво да прави, как да се свърже с екипа, ако тя се окаже жертва на трафик.

В продължение на една година екипът оказва социална подкрепа на семейството. Траяна заминава за чужбина, екипът продължава да поддържа контакти с лелята, която се грижи за нейното дете. След 6 месеца Траяна се обажда на екипа, че е жертва на трафик. Дадени са й инструкции как да действа. Екипът подава сигнал на Местната комисия за борба с трафика на хора във Варна. Задействан е международен механизъм за завръщане на Траяна в България. След нейното пристигане, екипът (в партньорство с друга организация) ѝ осигурява необходимите здравни, социални и психологически услуги като жена, жертва на трафик. Постепенно състоянието ѝ се стабилизира. Екипът продължава да наблюдава семейството и периодично консултира Траяна за рисковете отново да бъде трафикирана. Още повече, че тя понякога предлага платени сексуални услуги.

Около една година след завръщането си Траяна забременява. Тя декларира, че няма да може да се справя финансово с отглеждането на детето и възнамерява да го изостави. След проведените разговори с нея се вижда, че жената е склонна, ако бъде подкрепена, да задържи детето си и да го отглежда.

Така и става. Детето се ражда и Траяна с подкрепата на леля си започва да се грижи за новороденото. Екипът подпомага семейството с храни, памперси и лекарства. Предстои да се извърши ремонт на къщата. Предоставени са материали за това и семейството със свои приятели ще ремонтира сградата. Траяна получава майчински. Обучена е от екипа да планира средствата си. Заедно с това, месечно получава хранителни продукти (закупени със средства, предоставени от „Кидс Кеър“).

Траяна придобива все повече увереност в себе си. Екипът я включва като доброволка за разрешаване на други подобни случаи в селото.

* * *

Този модел е създаден и описан в рамките на проект „Подкрепа на родителството“, реализиран от Сдружение „Съучастие“, Варна в продължение на 30 месеца, финансиран в рамките на програма „Вяра в децата и семейството“ на Фондация Лале и Фондация Оук с 66 000 лева.

Сдружение „Съучастие“
ж.к. „Възраждане“, бл. 22, ап. 91
Варна, 9020
тел. 0897 900 950; 052 731 774
office@sauchastie.org

ДЕЦА И СЕМЕЙСТВА В РИСК – ДА РЕШИМ ПРОБЛЕМА ЗАЕДНО

Ограничаване на риска от пренебрегване, малтретиране и изоставяне на деца чрез информиране, ранна диагностика на случаите, ефективна и навременна подкрепа в партньорство с институциите, работещи с деца

Моделът е отговор на необходимостта от конкретна помощ за децата, застрашени от изоставяне, negliжиране, изолация или със затруднение в развитието или социалното функциониране поради проблеми в семейството. Важно е да се „хване“ процеса в началото, когато се „наливат основите“ на детската личност. Детското учене за живота и човешките отношения започва от ранното детство и чрез семейството. Детето възприема себе си „като огледало“ на своите родители. То изгражда и отстоява своя „Аз“ по примера и модела, който му задават майката и бащата. Отношението на власт и

контрол спрямо детската личност, отхвърлянето на значимостта ѝ, negliжирането на детските потребности от страна на родителите, системното насилие, липсата на емоционална привързаност и подкрепа между дете и родител дава отпечатък и бележи бъдещото психичното и социално функциониране на личността и на обществото като цяло. Пътят на подпомагане на изграждането и стабилизирането на здрава семейна среда и взаимоотношения предотвратява изоставянето, институционализацията, negliжирането и малтретирането на деца.

Липсата на системна превенция и на адекватна работа със семействата води до negliжиране, насилие, занемаряване или изоставяне на децата от страна на родителите. Бележите са в различни поведенчески и девиантни прояви, агресия в училище или изпадане от системата на образованието, ниско самочувствие. Поради висока заетост или липсата на такава, поради бедност, социална изолация или упражняване на домашно насилие в семействата родителите или полагащите грижи не отчитат адекватно потребностите на децата или проблемите, свързани с израстването им. Този негативен фактор се подсилва в много случаи и от неправилното първично оценяване, погрешна диагностика или неотчитане на риска. В много от случаите не се оценява или се negliжира родителския капацитет на семейството или двойката, което влошава или обезсмисля планирането на действията. Това води до неправилно взети мерки за закрила, насочване към неподходящи услуги или настаняване в институция. Последиците върху децата са от нарушения в детското развитие до тежък психически травматизъм.

Голям проблем е отдалечеността на малките населени места и икономическата невъзможност на хора в риск да посещават социални услуги, което налага мобилна работа.

Описание на проблемите

Характерно за възрастния човек е способността за съзнателен избор. Това при децата не е възможно поради недостатъчния социален и психичен опит. Те разчитат на грижата, добронамереността и отговорността на обгрижващите ги възрастни. Липсата на възможност детето да се довери и да получи защита от родителите се отразява пагубно на развитието му, включително може да застраши живота му.

Често институциите при оценка на родителския капацитет не отчитат домашното насилие като фактор. Все още не се използват възможностите, дадени от ЗЗДН да се изведе от жилището насилникът. По-често се извеждат децата, с което още повече се задълбочава травматата от насилието.

При развод или раздяла на партньорите се започват дела за родителски права, при които едната или другата страна използва детето, за да накаже другия родител. Родителското отчуждение прави безсилни институциите. Те в неразбирането и неформулирането на този проблем предприемат пагубни за детската личност решения и действия.

Училището все още стои настрана от тези проблеми. Не се идентифицират случаите на домашно насилие и negliжиране, не се познава симптоматиката на дете-жертва или просто не се отчита такава. Поведенческите проблеми се интервенират впоследствие, без да се отчитат факторите, които са довели до възникването и изграждането им. Учителите и родителите спорят кой е отговорен, кой и какви мерки трябва да вземе. Липсва единодействие и доверие между тях. Често в такива случаи децата отпадат от образователната система.

Дете е в риск, когато не се задоволяват базовите му физиологични и емоционални потребности. Това са деца от семейства, изпаднали в бедност, често представители на ромската общност. Родителите са неграмотни, без трудови и социални умения. Семейството, респ. и детето, е в риск от социална изолация или от извеждане и загуба на семейната среда. Веднъж изведено, бавно и трудно текат процесите на реинтеграция в семейната среда. Детето е емоционално травмирано, а родителите „повишават“ родителския си капацитет, без да могат да упражняват реални грижи за него. Често този цикъл „риск за детето - извеждане – реинтегриране в семейна среда“ се повтаря многократно. Такова дете расте с нарушено чувство за сигурност и идентичност, с тревожна привързаност.

Липсва механизъм за ранна диагностика и предотвратяване на изоставянето или извеждането. Вземат се мерки, когато е късно за решение и промяна.

Липсва мобилност на услугите, което ограничава възможността за ранна диагностика на риска за децата и ограничава достъпа на семейства от малки населени места до получаването на подкрепа или защита.

Работата с децата и семействата е „заклучена“ в институционалния подход, а не се търси ресурса на семейната среда, децата не са пряко включени във вземането на решения.

Резюме на модела

Целта на модела е да осигури ранна превенция на изоставянето на деца и навременна, ефективна интервенция при случаи на насилие и negliжиране чрез подкрепа на семейството. Той се прилага от обучени специалисти (психолог, социален работник, социален педагог, юрист).

Моделът работи чрез активното включване на 3 групи участници – семействата, представители на институциите в мултидисциплинарния екип в общината и екипа на

организацията. Необходимо е между тях да има добро ниво на координация и комуникация и задължително - обмен на информация.

Моделът се основава на комплексен подход към проблема, основан на партньорство между клиента – дете и семейство в риск, специалистите от Центъра и заинтересованите страни в общността и институциите. Надгражда и обединява вече изградени направления на работа на Център „Мария“ – превенция и интервенция и включване на методите:

- Семейно-ориентиран подход. Прилагането му включи бащите като важни в овластяването на семейството в изработването на яснота на отговорностите и ролите в него с активното участие на неговите членове. Този процес заложи на приобщаването им към грижите, възпитанието и преодоляването на риска за децата и семействата.
- Фамилна групово конференция. Прилагането му даде възможност на семействата да открият своя собствен ресурс с включването на членове на разширения кръг, близки и приятели и стана основен инструмент в процеса на овластяването им при вземане на решения.

На входа на услугата: фокусиране към проблема на клиента, попаднал в критична ситуация и отношения. Отговорността да се установи доверителен контакт е на социалния работник или психолога. Снема се заявката на клиента, прави се оценка на нуждите му, оценка на риска, план за безопасност, индивидуален план за действие.

Същинска работа: фокусиране към ресурса на личността, семейството и средата: извеждане, мобилизиране, стабилизиране на интрапсихични и външни за личността ресурси на семейството и социалната среда. Извършва се от психолозите и социалните работници на Центъра, обучени да работят психодинамично, да дават пространство на емоциите на клиента, да ги свързват с нагласи, поведения, реакции, ценности. На този етап възниква потребността и готовността семейството и най-близката до детето среда да се самомобилизира, подкрепи, организира за решаване на проблема на детето. Това е във възможностите на фамилната групово конференция, която е ключов подход в овластяването на семейството да се справи с проблема на детето си.

Проследяване: насочено е към резултата с подкрепа на промяната и отчитане на индикаторите за преодоления риск заедно с клиента.

Грижа за екипа: Работата по случая на всеки клиент е екипна. Всяка седмица се провежда екипно обсъждане и външни супервизии по случаите, важно условие за психопрофилактиката на специалистите и професионалното им развитие.

Непрекъснато взаимодействие с институциите, свързани със закрилата на детето: влияние върху обществени нагласи по отношение на деца и семейства в риск, на интервенциите и постигнатите резултати, изработване на стратегии и политики на регионално ниво за цялостно въздействие и овластяване на семействата за отпадане риска за децата.

Мобилна работа: Работата със семействата е в тяхната естествена среда, в общността, в училищата и институциите, защото идеята е да се запознаят и включат в решаването на проблема членовете на разширеното семейство и близкото социално обкръжение.

Превенция:

- Системни обучения на педагози, педагогически съветници и училищни психолози за разпознаване на белези на насилие и negliжиране на деца и начините за реагиране според Закон за закрила на детето;
- Системни обучения на деца и младежи на възраст 12-18 г. за разпознаване на формите и белезите на насилие, включително и училищния тормоз; към кого да се обърнат при случай на насилие и от кого да очакват подкрепа; заплахи в интернет. Обученията се провеждат от психолози от екипа и са предварително договорени с РИО на МОН;

- Обучения на мултидисциплинарния екип в общината в мултидисциплинарна работа и междуинституционално взаимодействие при случаи на деца в риск.

Сфери на приложение

Моделът може да бъде прилаган от всяка организация, която работи с деца и семейства в риск и широк кръг доставчици на услуги. Необходимо е:

- Екип от професионалисти, обучени да разпознават симптомите на насилие и negliжиране на деца;
- Взаимодействие с институциите от социалната, образователната и здравната системи;
- Разработени и приложими програми за превенция на насилието над деца;
- Техническо обезпечаване на мобилна работа;
- Осигурена професионална супервизия.

Моделът е оптимално приложим във всяко населено място, в което има действащо НПО или социална услуга за деца и семейства в риск и при наличие на вече изграден и сработен мултидисциплинарен екип от специалисти.

Ефективност и въздействие

При прилагане на този модел на работа в продължение на 28 месеца отчитаме отпадане на риска при 92 от общо 127 деца в риск и техните семейства.

Няма дете, при което да се е наложило извеждане от семейната среда.

Моделът помогна за възвръщане на доверието в ресурса на семейството.

На междуинституционално равнище прилагането на модела се характеризира с разпознаваемост, доверие в общността и институции като община, полиция, прокуратура, съд, социална служба, лекари, училища и детски градини, в намиране на решения на социални проблеми, търсене на партньорство и взаимодействие.

Моделът може да повлияе върху местните общински и регионални политики в социалната, здравната и образователната системи, защото поставя нов фокус в отношенията с децата и семействата, основаващ се на силните страни на семейството и партньорството при решаване на проблем.

Фактори за успех

- Обучен и мотивиран екип на организацията;
- Постоянно сътрудничество и взаимодействие с мултидисциплинарните екипи в случаите, изискващи спешна кризисна реакция;
- Привлечени участници в работата по превенция и ранна диагностика на случаи на риск - РИО на МОН и лични лекари;
- Повишена информираност и чувствителност на семействата към собствените ресурси и ресурсите в общността за подкрепа на децата в риск;
- Въздействие върху нагласите в общността за ранна диагностика на деца в риск.

Сравнителни предимства на модела

Моделът стъпва най-вече на вярата в ресурса на семейството, подкрепено от специалистите. Предимството му е, че дава възможност за обединяването на традиционни

практики на организацията с нови подходи на работа, което по никакъв начин не е в противоречие с мисията, визията и ценностите, които организацията изповядва. Напротив, иновативността дава резултати не само в работата с децата и техните семейства, а се приема от общността и партньорските институции.

Ресурсите, които правят модела работещ, са: мобилната работа, ФГК, обучения на ученици, педагози и родители по превенция на насилието, negliжирането и изоставянето.

Моделът е достъпен, гъвкав и лесно приложим. Финансовото му измерение е сравнимо с единния разходен стандарт в Центровете за обществена подкрепа, финансирани като делегирана държавна дейност, които обаче рядко работят с разширеното семейство, фокусират се върху определени направления по методиката си, не залагат на развитието на човешкия си ресурс и в крайна сметка не могат да постигнат качествени резултати.

Друго основно предимство на модела е, че ползва ресурсите на семейството и обхваща голям брой от експерти в различни институции от мултидисциплинарния екип, като създава среда за подкрепа на детето и цялото семейство.

Възможности за прилагане в бъдеще и надграждане

Моделът е вече доказано устойчив и ще продължи да бъде прилаган и занапред, но развит и обогатен:

- Мобилната работа ще продължи, като се разработи и приеме в организационната политика стандарт и процедури;
- Методът на ФГК е част от Общинската програма за детето в община Горна Оряховица, но планираме той да бъде популяризиран на ниво област и да стане част от общинските политики и в останалите общини;
- Планираме чрез вече създадените партньорства с мултидисциплинарните екипи на останалите общини в областта да представим модела като добра практика и той да бъде използван в общински центрове, в които има действащи услуги за деца и семейства – ЦОП, ЦСРИ;
- Моделът на работа, който предлагаме, ще помогне на други общини да намалят броя на децата в риск от насилие и изоставяне.

Кратък случай на оставане на дете/деца в семейството

За подкрепа на дете в риск от РУП бе насочена майка с 12-годишно момиче с проблем заплахи за живота ѝ, отправени от страна на бившия ѝ партньор към нея и детето. Детето е било нееднократно свидетел на постоянни обиди, рекет за поемане на разходи и ползване на жилището, влизане в него с взлом, незачитане, неуважение и заплахи, включително за живота. Екипът оцени случая с висока степен на риск за здравето и живота на майката и на детето и подаде сигнал до Д "СП".

Първата стъпка за безопасност бе насочена към спиране на домашното насилие. Консултирана от адвокат, майката заведе дело по Закона за защита от домашно насилие. Бе ѝ осигурено процесуално представителство в съда. Бяха издирени и подкрепени да се явят в съда, да дадат показания и да ги защитят по-голямата и вече пълнолетна сестра на момичето, както и биологичният ѝ баща. Беше осигурена спокойна и сигурна среда и психологическа подкрепа по време на съдебните заседания. Постигна се заповед за защита и отстраняване на насилника от съвместно обитаваното жилище за срок от 18 месеца.

С майката бе изработен план за безопасност, с който бе запозната и включена дъщерята, така че да се подсилят адекватните им действия при опасност от насилие. Подкрепата на членовете на семейството, на екипа ни, на ОЗД, финансовата помощ и постигнатата законова мярка за защита доведоха до емоционалното стабилизиране на детето. То повиши

самочувствието си и самооценката си, след като бе снета от плещите му отговорността и страха за собственото му и на майка му оцеляване.

Майката бе подкрепена социално-психологически и финансово да си извади лична карта с адресна регистрация, така че да има право на социално подпомагане. В края на периода на работа тя започна работа и си върна надеждата и самочувствието, че ще може да полага адекватни грижи за детето си.

Факторите, които доведоха до успешното решаване на случая и отстраняването на риска за детето, бяха:

- Информираността и решителността на майката да реагира срещу насилието над детето си, като потърси подкрепа от институциите;
- Бързата и навременна реакция на полицията и ОЗД;
- Включването на комплексна подкрепа за майката и детето – осигуряване на защитена среда, хуманитарна помощ, социално застъпничество, процесуално представителство в съда и постигане на законова мярка за защита;
- Издирването и включването в решаването на случая на бившия съпруг на майката и вече порасналата ѝ и самостоятелна по-голяма дъщеря се оказа ключово в емоционалното стабилизиране на майката.

* * *

Този модел е създаден и описан в рамките на проект „Деца и семейства в риск - да решим проблема ЗАЕДНО“, реализиран от Сдружение „Център Мария“, Горна Оряховица в продължение на 28 месеца, финансиран в рамките на програма „Вяра в децата и семейството“ на Фондация Лале и Фондация Оук с 62 380 лева.

Сдружение „Център Мария“
Горна Оряховица, 5100
ул. „Цар Освободител“11, ет. III
тел. 0618 / 2 21 81; 0888 139 136
center_maria@abv.bg
www.centermaria.org

ПРЕДОТВРЯВАНЕ НА ИЗОСТАВЯНЕТО НА ДЕЦА ЧРЕЗ ПРЕВЕНЦИЯ НА РАННИТЕ БРАКОВЕ

Ранното задомяване е сериозен проблем сред семействата от маргинализираните общности. С термина „ранен брак“ назоваваме всеки съюз, в който единият или и двамата от партньорите е по-млад от 18-годишна възраст. Ранният брак води до нарушение на основните права на детето на здравеопазване, образование и сигурност. Той е най-преобладаващата форма на сексуално насилие, особено за момичетата, спира развитието им и често води до ранна бременност и социална изолация.

Деца, родени вследствие на ранен брак, са в сериозен риск от изоставяне поради невъзможността на малолетните им родители да полагат адекватни грижи за тях. Въпреки предприеманите мерки броят им непрекъснато се увеличава. За година в ОЗД – Хасково се регистрират около 50 непълнолетни майки.

Описание на проблемите

Моделът за предотвратяване на изоставянето на деца чрез превенция на ранните бракове е адресиран към следните целеви групи:

- Деца на възраст 12-15 години, предимно от ромски и турски произход, в риск от въвличане в принудителни бракове, живеещи в Хасково или малки населени места с концентрирано ромско и/или турско население;
- Семейства от малцинствата, в които ранното задомяване е традиция.

Този модел е подходящ за посочените целеви групи, тъй като в тях:

- насилието е всекидневие и прагът на чувствителност към него е много висок;
- липсват умения за общуване и решаване на конфликти без насилие;
- ранните бракове не се идентифицират като проблем;
- общуването между половете е неравнопоставено;
- жената е в подчинена позиция спрямо мъжа си и останалите по-възрастни членове в разширеното семейство.

В учебните програми не е предвидено да се работи по този проблем и поради това децата няма къде да добият умения за предпазване от ранен брак. В Хасково и региона не са налични и достатъчно услуги за възрастни, които да развият ресурса им за по-добро родителство.

Наказателният кодекс и Законът за закрила на детето регламентират сексуалните отношения с непълнолетни като насилие. Институциите, отговорни за закрилата на децата, предприемат действия по установени процедури, но въпреки това не са в състояние да предотвратят тази престъпна практика.

Резюме на модела

Сдружение „Шанс и закрила“ има методика за провеждане на Модел за предотвратяване на изоставянето на деца, включващ два компонента:

Програма за превенция на ранни бракове

Програмата е насочена към деца на възраст 12-15 години. Подходящо е да се провежда както в училища с преобладаващ малцинствен състав /разположени в големия град или в малки населени места/, така и в услуги, насочени към деца и семейства – центрове за обществена подкрепа, ЦНСТ и др.

Целта на Програмата е децата да се научат как:

- ненасилствено да разрешават конфликти, основани на пола;
- да изграждат взаимоотношения на равнопоставеност между половете;
- да се предпазват от ранен брак.

Програмата за превенция на ранни бракове съдържа 12 обучителни сесии с продължителност до 90 минути. Използват се интерактивни методи /упражнения и ролеви игри/.

Училище за родители

Училището е насочено към семейства от малцинствата / с деца в прогимназиален етап на обучение/, в които ранното задомяване е традиция.

Подходящо е да се провежда както в училища с преобладаващ малцинствен състав /разположени в големия град или в малки населени места/, така и в центрове за обществена подкрепа, ЦНСТ и други социални заведения.

Целта на Училището е родителите:

- да постигнат общо разбиране по отношение на родителството;
- да идентифицират различни стилове на родителско поведение;
- да подобрят чувствителността си към проблемите на своите деца;
- да осмислят рисковете, които крие ранното задомяване за развитието на децата им.

Програмата се състои от 2 модула, всеки с продължителност около два астрономически часа. Използват се интерактивни методи.

Прилагане на Модела за предотвратяване на изоставянето на деца:

- Заниманията се водят от педагог, педогогически съветник, психолог или социален работник. Водещият не само поставя задачите, но и следи как се развиват процесите в групата /активност, мотивация, конфликти/. Той играе ролята на фасилитатор, като акцентира върху това, че мнението и идеите на всеки в групата са еднакво ценни за работата.
- Добрата предварителна подготовка гарантира успешната работа по Модела. Така например добър подход в Училището за родители е личната писмена покана за събитието до всеки от родителите.
- Най-ефективно се работи с група от 16-18 родители или деца. Всички участници и водещият сядат в кръг освен в случаите, когато се работи в малки групи или дадено упражнение изисква друга подредба. Сядането в кръг може да се стори на много от

децата и родителите необичайно и дори некомфортно в началото, затова е хубаво да им се обясни каква е целта му, а именно - по този начин всички да бъдат равностойни по време на заниманията.

- Реализирането на Модела не изисква много средства. Необходими са: материали за работа /постери, маркери, флипчарт, малка топка, хартиено тиксо, бели листи А4, химикали, ножици според броя на участниците в групата, разноцветни листа, моливи, малки цветни листчета, лаптоп, мултимедия/ и лека почерпка /кафе, вода, дребни сладки и др./.

Сфери на приложение

Моделът с успех може да се прилага от НПО, училища и социални услуги с целеви групи от малцинствата. Необходими са методика за работа, специалисти, обучени да работят по нея, подходящо помещение и работни материали.

Ефективност и въздействие

Ползите от прилагане на описания модел за целевата група са следните:

Децата:

- Научават се да разпознават насилието и различните му прояви;
- Разпознават ранното задомяване като форма на насилие;
- Знаят къде и как да потърсят помощ, ако те или техен приятел са в риск;
- Добиват умения да отстояват мнението си и да решават конфликти без насилие;
- Научават се да изграждат равнопоставени отношения в междуполовото си общуване;
- Чертаят възможности за своето бъдещо развитие.

Родителите:

- Получават защитена среда, в която да обсъждат проблемите си и споделят трудности при възпитанието на децата;
- Започват да идентифицират ранните бракове като пречка за по-добро развитие на децата си;
- Подобрят връзката с децата си и изграждат умения да бъдат по-добри родители.

За промените сред целевата група вследствие на нашата работа разбираме чрез входящ и изходящ тест /при децата/, обратна връзка /при родителите/ и разговори с учителите, познаващи децата. Деца, участващи в Програмата, съобщиха за своя съученичка в риск от принудителна женитба. Родител, посещаващ Училището за родители, се утвърди като лидер в своята общност и към настоящия момент е общностен медиатор.

Фактори за успех

Моделът е прилаган в 4 училища – в град Хасково и в две малки населени места.

За успеха му имат значение следните фактори:

- Подход на работа - Сдружение „Шанс и закрила“ използва не попечителски, а партньорски стил на работа с всички участници – деца, родители, екип и други специалисти.
- Обучен и мотивиран екип - Препоръчително е в екипа да участват двама водещи, предварително обучени да прилагат методиката на Модела.
- Методика за работа – разработена е от екипа на сдружение „Шанс и закрила“ и може да бъде предоставена при поискване.

- Установени партньорства с РИО на МОН и училища в Хасково и региона, със социалните служби.
- Авторитет в общността – Сдружение „Шанс и закрила“ е организация, утвърдена в Хасково и региона като доставчик на услуги за деца и семейства. От своето създаване Организацията въвежда 2 услуги, базирани в общността, развива 12 програми за превенция на насилие и превенция на отпадане от училище и семейна подкрепа, работи по 56 проекта. Само за последните 5 години в дейности и инициативи на Сдружението са участвали 3399 деца, 1124 специалисти, работещи с деца – педагози, социални и медицински работници, полицаи, 618 членове на семейства на деца в риск, 47 учебни заведения от 6 общини.
- Осигурено финансиране за дейностите.

Сравнителни предимства на модела

Предимството на този модел е в това, че:

- Децата и родителите са активни в заниманията – те преживяват, споделят идеи, проиграват ситуации от реалния живот. Водещият не подава готови знания, а насърчава включването и споделянето, обобщава постигнатото. Ученето се случва чрез правене и преживяване.
- Всички участници /деца, родители, специалисти/ са равнопоставени в процеса на работа. Мнението на всеки е еднакво важно.
- Моделът е сравнително евтин – при наличие на собствено помещение са нужни само средства за канцеларски материали, лека почерпка и хонорар за водещия.

Възможности за прилагане в бъдеще и надграждане

Моделът може да бъде използван:

- като елемент при създаване на Политики за детско развитие /на ниво Община, училище, НПО/;
- в училище – като извънкласна /клубна/ дейност, в часа на класа;
- в центрове за работа с деца.

Кратък случай на оставане на дете/деца в семейството

Х.Я. е момиче от ромски произход на 12 години. Заедно със съучениците си участва в Програмата за превенция на ранните бракове. Семейството ѝ е бедно и родителите на Х. решават да я задомят за по-богато момче. Момичето не желае това да се случи и споделя със своя приятелка. Децата от класа се активират и съобщават на учителката, водеща Програмата, че Х. ще бъде омъжена принудително. Те настояват да бъдат сигнализирани институциите, както са били обучени. След намесата на институциите /ОЗД и полиция/ сватбата е отложена.

* * *

Този модел е създаден и описан в рамките на проект „Ранна превенция на изоставянето на деца“, реализиран от Сдружение „Шанс и закрила“, Хасково в продължение на 28 месеца, финансиран в рамките на програма „Вяра в децата и семейството“ на Фондация Лале и Фондация Оук с 60 910 лева.

Сдружение „Шанс и закрила“
Ул. „Алеко Константинов“ 11
Хасково, 6300
Тел. 038 / 662 138
chance@escom.bg
www.chancebg.org

СЕМЕЙНО-ОРИЕНТИРАНИЯТ ПОДХОД - НОВА СОЦИАЛНА ПРАКТИКА В БЪЛГАРИЯ ЗА ДЕЦА СЪС СПЕЦИАЛНИ НУЖДИ И ТЕХНИТЕ СЕМЕЙСТВА

Семейството е поставено в центъра на услугите, като се признават, използват и развиват неговите силни страни и компетенции

Фокус на нашата работа са деца със специални нужди и техните семейства, на които предоставяме възможност да се развиват и включат в обществото. До преди няколко години децата със специални нужди попадаха в институции, което бе световен проблем, тъй като на държавно ниво нямаше изграден алгоритъм за навременна превенция и интервенция.

Семейно-ориентираният подход разглежда семействата като основни „агенти“ на промяната. Ролята на специалистите е да подкрепят семейните нагласи, цели и дейности, така че семействата да

могат да подкрепят по-добре своите деца.

Чрез семейно-ориентирания подход родителите и всички членове на семейството се адаптират към специалните потребности на детето във всекидневието, като възможно най-много се намали семейния разпад. Родителите и членовете на семействата се подпомагат, за да посрещат нуждите на детето по възможно най-добрия начин, без да пренебрегват своите собствени потребности. Целта е детето да има възможно най-добро качество на живот.

Описание на проблемите

При раждане на дете със специални нужди родителите са в състояние на стрес. Тогава съществува висок риск те да го настанят в институция, защото не могат да се справят с трудностите по отглеждането. Ако семейството все пак задържи детето, много често то започва да търси при какви специалисти да го заведе. Обичайна практика е с децата да работят различни специалисти, без да има координация между тях и без да се съобразява мнението или участието на родителя в терапията. При този т.нар. експертен модел родителите се чувстват зависими от специалистите, нямат увереност и не развиват уменията, за да се справят с предизвикателствата при отглеждането на своето дете със специални нужди; обезсърчават се и се изолират. Това създава не само трудности за родителите, а и рискове за пълноценното развитие на детето, успешното развитие на неговия потенциал, приобщаването му в детската градина и бъдещото интегриране в обществото.

Семействата с деца със специални нужди се нуждаят от навременна координирана подкрепа от страна на специалистите, които да развиват техните знания и умения.

Резюме на модела

Семейно-ориентираният подход е адаптиран като модел от Северна Америка, като процес за промяна в начина, по който специалистите се отнасят към децата и семействата.

Подходът се прилага от Фондация Карин дом от 2010 г. с финансовата подкрепа на Фондация Отворено общество. След като припознава услугата като добра практика и през 2013 г. Община Варна финансира част от услугата. Първоначално подходът се прилага в домашна среда от екипа по Ранна интервенция. Впоследствие семейно-ориентираният подход се използва и в терапевтична среда, в ЦСРИ. През годините са осъществени поредица от обучения на организации от цяла България. В периода от 2014 г. до 2016 г. по проект, финансиран от Фондация Лале в рамките на програма „Вяра в децата и семейството“, са преминали обучение и 9 НПО за прилагане на принципите на семейно-ориентирания подход.

Семейно-ориентираният подход се прилага съвместно от специалисти и родители. Екип от психолог, логопед и рехабилитатор изпробват заедно със семейството терапевтични техники при работа с детето. Социалният работник подкрепя семейството по пътя на терапия, взимане на решения и включването на детето в образователната система и обществото.

Семейството прилага наученото самостоятелно, у дома, на детската площадка, в магазина, при посещение в медицински кабинет, на обществени места с подкрепата на екипа от специалисти, дотогава, докато то само се увери, че може да се справя самостоятелно с предизвикателствата от всекидневието.

Основни принципи на семейно-ориентирания подход:

- Уважаваме достойнството на семейството и признаваме неговата основна и постоянна роля.
- Специалистите са чувствителни към семейното разнообразие (расово, етническо, културно, социално-икономическо). Специалистите уважават правата, религията, убежденията на семейството.
- Семействата имат водеща роля при вземането на решения. През всички етапи на съвместна работа, родителите споделят мнения, притеснения, дават предложения.
- Информацията се споделя постоянно, напълно и безпристрастно както от специалистите, така и от родителите, с цел родителите да направят информиран избор;
- Услугите и подкрепата се определят от семейството - те могат да включват пряка терапия, обучение, срещи по въпроси за решаване на проблеми, застъпничество за детето и др.;
- Специалистите използват широк набор средства за подкрепа на детето и семейството (дават предложения и идеи за дейности, помощни средства, подходяща литература и др.);
- Силните страни на семействата се използват като ресурси - специалистите подкрепят съществуващите способности на членовете на семейството и подпомагат развиването на нови знания и умения;
- Взаимоотношенията се характеризират като партньорства и съвместна работа между родител/специалист;
- Начините за предоставяне на помощ са овластяващи. Взаимодействието с родителите се осъществява по начин, по който те придобиват чувство за контрол върху живота на детето и собствения си живот.

Сфери на приложение

За да прилагаме семейно-ориентирания подход, ние се нуждаем от специално обучени специалисти с умения и готовност да споделят знанията си на достъпен език и по нагледен начин на родителите на деца със специални нужди. Тази съвместна дейност може да се осъществява във всеки момент и място от всекидневието на семейството - справяне с неприемливо поведение, осъществяване на комуникация, спазване на правила, подходящо позициониране, хранене, самообслужване и др.

Семейно-ориентираният подход може да се прилага във всички организации от социалната сфера и здравеопазването, работещи с деца в риск и техните семейства.

Обучението на специалистите и родителите и предоставянето на подкрепата може да бъде финансирано от частни и държавни организации.

Ефективност и въздействие

Семействата на деца със специални нужди стават самостоятелни и уверени във възможностите си.

От 2010 г. насам специалистите от Карин дом са подкрепили стотици семейства чрез семейно-ориентирани практики.

Родителите споделят, че преди работата по семейно-ориентирания подход децата са прекарвали дните си у дома и за тях се е полагала само грижа за базисните им потребности. А чрез този подход децата се чувстват приети и уважавани, показват качествата си, родителите се научават да преодоляват особеностите и да насърчават развитието на децата си. Родителите се чувстват по-уверени да се справят сами.

Фактори за успех

Екип от професионалисти, натрупали опит в работата с деца със специални нужди, консултират и насърчават родителите за работа с децата в домашна среда. Родителите на децата се включват доброволно в терапевтичния процес, защото осъзнават ползата за тях самите, както и за децата си.

Този процес се извършва в партньорство със специалистите от АГ болниците, педиатрите, личните лекари и други медицински специалисти, които информират и насочват децата и семействата към предоставяне на семейно-ориентиран модел на подкрепа.

Съдействие, разбиране и подкрепа от общини, ОЗД и други правителствени и неправителствени организации.

Сравнителни предимства на модела

При експертния модел родителите не знаят какво точно се случва с децата им в кабинета, чакат отвън, може да имат нереалистични очаквания и да обикалят от специалист на специалист, които работят „на парче“, без цялостен поглед върху детето и потенциала му. Това е голям финансов и времеви ресурс, който родителите често нямат.

При експертния модел:

- фокусът е върху детето и неговите проблеми;
- водещата роля е на специалистите;
- терапията и въздействието са насочени към детето;

- услугите са изолирани и некоординирани.

При семейно-ориентирания подход семейството е информирано и подкрепено едновременно от всички специалисти и у дома, и в терапевтична среда. Това спестява време и средства на родителите, те са въввлечени в работата с детето, като заедно със специалистите поставят цели и задачи за развитието на детето си.

Предимствата на семейно-ориентирания подход са, че семействата се чувстват управляващи, взимащи решения и избиращи по отношение на практиките, ресурсите и интервенциите, които са подходящи за техните деца. Автономността на семейството е запазена или повишена. Семейството участва активно в предоставяните услуги.

При семейно-ориентирания подход:

- фокусът е върху семейството и неговите силни страни и ресурси; съществува подход на активно участие на семейството;
- интервенцията е насочена към цялото семейство;
- изгражда се мрежа от услуги в общността.

Чрез семейно-ориентирания подход се дават възможности и средства на семействата да приложат своите настоящи способности и компетенции и да придобият нови. Родителите, включени в терапевтичния процес, се чувстват по-компетентни и по-успешни в разбирането и адаптирането към потребностите на децата си. Родителите имат по-висока самооценка, което води до по-успешна подкрепа за своите деца.

Има взаимодействие със семействата по начин, по който те управляват своя живот и живота на детето си.

Възможности за прилагане в бъдеще и надграждане

В резултат на този тип подкрепа родителите и децата стават все по-самостоятелни и уверени, като имат все по-малко нужда от подкрепа от специалисти.

Семейно-ориентираният подход е неотменна част от терапевтичния процес в Карин дом. Ние, като професионалисти, сме изпробвали и усетили предимствата му и ще продължаваме да го използваме, мотивирайки и ангажирайки семействата в терапията на децата със специални нужди. Подходът се припознава и от други организации, които са го възприели като част от подкрепата за семействата и го прилагат като широкообхватен и укрепващ потенциала и ресурсите на семейството.

Семейно-ориентираният подход е подходящ да бъде прилаган в социални, образователни и здравни услуги при семейства с деца в ранна детска възраст. Това могат да са не само деца със специални нужди, но и всички групи деца в риск.

Семейно-ориентираният подход може да се прилага и при приемната грижа.

Кратък случай на оставане на дете/деца в семейството

Две близначки, родени с ниско тегло и преждевременно, още в АГ болница са диагностицирани с ДЦП, а едната от тях и с хидроцефалия. Семейството получава съвет да оставят децата в институция, за да получават медицински грижи. Родители са нямали никаква информация, били са объркани. След консултация с неонатолог едното от децата е насочено към специалист, който да направи операция и да бъде поставена клапа заради хидроцефалията. Родителите са започнали да водят децата по различни специалисти и центрове за рехабилитация.

Получили са информация от познати за възможностите за терапия в Карин дом и изявяват желание да идват заедно с децата на терапия. Родителите се затрудняват в храненето, дейностите за стимулиране на развитието на децата, използването на играчки и занимания у дома, правилно позициониране, свързани със състоянието им, не са имали насоки и цялостна подкрепа за развитието на двете деца, навсякъде се отнасят към тях със съжаление, имали са финансови затруднения.

В Карин дом родителите участват в терапевтичните сесии, получават насоки за използване на дейности и упражнения у дома. Получават подкрепа от психотерапевт, участват в групи за взаимопомощ и подкрепа, тематични, родителски срещи, празници. Социалният работник разговаря с тях и ги подкрепя, тъй като и двамата родители първоначално не работят, разчитат на помощта на бабата в семейството. Получават подкрепа и насоки за намиране на работа.

В последствие децата от индивидуална терапия преминават в група „Социална интеграция“ в Карин дом и се подготвят за постъпване в общообразователна среда. Двете деца прохождат, комуникират, хранят се и напредват.

Към момента едната от близначките посещава специална група в ЦДГ, а другата близначка е в обща група на същата детска градина.

Родителите вече работят на половин ден и имат доходи. Те смятат, че с цялостната подкрепа от Карин дом децата имат напредък в развитието си, а те като родители се чувстват по-спокойни, търсеци правата си, знаещи как да се справят с особеностите и как да насърчават развитието на децата си.

Децата са у дома, всички са заедно.

* * *

Този модел е създаден и описан в рамките на проект „Семейно-ориентираният подход: инструмент за превенция на институционализацията на деца с увреждания“, реализиран от Фондация „Карин дом“, Варна в продължение на 24 месеца, финансиран в рамките на програма „Вяра в децата и семейството“ на Фондация Лале и Фондация Оук с 59 372 лева.

Фондация „Карин дом“
местност Свети Никола, п.к. 104
Варна, 9010
Тел. 052 302 517, 052 302 516
karindom@karindom.org
www.karindom.org

S.A.F.E. – МОДЕЛ ЗА ПОЗИТИВНО РОДИТЕЛСТВО В РОМСКА ОБЩНОСТ

Целевата група на този модел са млади (под 18 години) бъдещи и настоящи родители от ромска общност. Моделът беше осъществен на територията на квартал „Столипиново“ в Пловдив и квартал „Република“ в Хасково.

Въпреки усилията през последните 15 години на редица НПО, които осъществиха различни проекти в ромска общност на територията на Пловдив и Хасково, и на държавата /в лицето на няколко общински услуги/ да се повиши родителския капацитет на младите хора, живеещи там, все още се наблюдават сериозни дефицити сред това население по отношение

на грижата за децата. Това е и една от основните причини децата от тези квартали да бъдат настанявани в социални домове или приемни семейства.

От друга страна, в ромските общности се наблюдава драстично спадане на долната възрастова граница при момичетата при сключването на брак. Към момента тази възрастова граница е 12-13 години. Жененето и в последствие раждането на толкова ранна възраст носи огромни рискове както за майката, така и за детето. По този начин се сблъскваме с парадоксалното явление „дете гледа дете“.

Причините за тази тревожна тенденция са комплексни:

- Тъй като за тази общност образованието не е ценност, децата не биват подкрепяни и подпомагани в процеса на учене и повечето ходят фиктивно на училище. Много често тези деца нямат грамотен роднина, който да им помага при ученето и рано отпадат от системата.
- Голяма част от хората живеят в бедност. Раждането на деца и получаването на финансова подкрепа от държавата за отглеждането им е възможност семействата да се издържат, без да работят.
- Поради липса на основна ангажираност на младите хора с учене или работа те бързат да създадат семейство. В ромските квартали голяма част от младите хора попадат в групата на NEED-s – нито учат, нито работят, нито са ангажирани с нещо.

Описание на проблемите

Целевата група на модела са:

- младежи под 18 години от ромска общност, които са вече родители;
- непълнолетни бременни момичета и техните партньори.

Моделът SAFE предлага пренатална и постнатална превенция на изоставянето за бременни непълнолетни жени и майки с новородени деца, при които има такъв риск след раждането. Целта е предотвратяване на изоставянето на децата чрез навременни услуги за подкрепа на самотните бременни жени.

Най-честите трудности при непълнолетните родители са: непознаване нуждите на бебето, неумение да общуват с него, невъзможност за показване на обич и загриженост /нисък социален капацитет/, липса на контакти с роднини, съжителства на много хора в малки пространства, бедност, липса на битови и хигиенни условия, липса на възможност да се осигури на детето спокойна и сигурна среда, неучастие на бащите в грижите за детето и др.

Тъй като малолетните родители от малцинствените групи са най-рискови по отношение на изоставянето на деца или тяхното принудително извеждане от семейството, то моделът подпомага точно тези родители в грижата им за децата.

Моделът е подкрепа за развиване на позитивни умения у настоящи непълнолетни родители и предпазване от ранно родителство.

Той обогатява практиките за превантивна пряка работа с деца и млади хора в посока първична превенция и работата за превенция на изоставянето на деца в институциите. Моделът е насочен към подкрепа на малолетни родители по време на бременността до навършване на две години на детето.

Непълнолетните майки и бащи се нуждаят от специализирана и друга подкрепа за справяне с домакинството, организиране на всекидневното, бюджетиране, семейно планиране, разпознаване и посрещане на нуждите на детето, изграждане на режим на детето/децата в семейството съобразно с възрастта; изграждане и развитие на връзки на привързаност с детето.

Моделът включва системна подкрепа както за младите родители, така и за разширените семейства. Друга група, която се подкрепя чрез модела, са непълнолетни младежи от ромските квартали – от разширените семейства, приятелското и съседско обкръжение на непълнолетните бременни и майки. Те също са в пряк риск от ранно родителство и от изоставяне на децата.

Четвъртата група, която беше обхваната от модела, са ромските семейства-доброволци. Това са хора от общността, които са позитивен „модел“ за родителство, които се ползват с доверие и влияние в квартала.

Моделът SAFE има важно място в работата на Общностните центрове, чиято целева група са: деца, живеещи в условия на бедност, с безработни родители, от уязвими етнически групи, без личен лекар, за които не се полагат достатъчно грижи, както и родители, най-вече непълнолетни майки, без образование, които не полагат нужните грижи за своите деца.

Моделът допълва работата на Центъра за ранна диагностика и превенция на нарушенията в детското развитие и менталното здраве към УМБАЛ „Свети Георги“ гр. Пловдив. В него се диагностицират деца на възраст 0-4 години от общините в южна България.

Резюме на модела

Моделът е насочен към две от най-рисковите групи от гледна точка на превенция на изоставянето на деца - непълнолетни родители, с трудности в отглеждането на децата си и непълнолетни бременни момичета от ромски квартали, на които предстои ранно родителство.

Обучението на младите хора в риск от изоставане на децата си по SAFE модела като тренировъчна програма за родители започва да се използва преди около 12 години при работа с родители в Отделението по педиатрия към университета „Лудвиг Максимилиан“ в Мюнхен. Целта е да се постигне здрава, устойчива връзка между родителите и техните деца като превенция на рисковото, неефективно и безотговорно родителство и превенция на изоставянето. Той е особено ефективен при самотни, много млади и неуверени майки, както и при такива със заболявания. Стъпвайки на опита от чужбина, ние приложихме този модел в България и се оказа, че той е изключително работещ, когато говорим за превенция.

Моделът включва:

- Идентифициране на рискови двойки непълнолетни родители и бременни непълнолетни с риск от изоставяне на детето.
- Определяне на партньорите от общността и тези извън нея, които могат да окажат влияние за устойчиви резултати. Определяне на специалистите: лекари, акушерки, психолози, социални работници /хора с опит в работа с общността/, които участват в родителските групи за самопомощ.
- Един от основните акценти на модела е провеждане на срещи с бременни момичета и майки, които са под 18 години. Една среща продължава средно по 90 минути и е в група с до 10 участници. За да могат участниците да се идентифицира и поканят на среща, координаторът на доброволците заедно със самите доброволците правят проучване.

Видове срещи:

Динамични групи „Позитивно родителство“ с участие на непълнолетни бременни и техните партньори и доброволци. Участниците са по 20 човека, срещат се на 2 месеца. Примерни теми на срещите включват пренатално общуване, общуване родители-кърмачета, нужди на кърмачетата, родителските страхове. За водеща на срещите може да се ангажира акушерка, която има опит в работата с ромска общност. Едно бременно момиче може да посещава срещите до 4 пъти, след това нейното място се заема от ново момиче.

Родителски групи за самопомощ с цел развитие на родителски умения.

Срещите са периодични и продължават поне до края на първата година и половина на детето. По време на срещите протича обучение на младите родители в умения за уверено, позитивно родителство. Присъстват и децата. В състава на групата могат да влязат и членове от разширеното семейство. Всяка двойка родители получава „Книжка в помощ на млади родители“.

За водещ на срещите може да се ангажира детски невролог или педиатър. Честотата на срещите е веднъж месечно. Една майка може да посещава срещите до 5 пъти, след това нейното място се заема от друга.

Срещите с бъдещите и настоящите майки се организират с помощта на координатора и доброволците. Те имат ангажимент да поканят участниците, както и да присъстват по време на срещите. Информацията, която се предоставя на тези срещи, е от изключителна помощ за доброволците, когато те правят домашните си посещения.

Работа на терен от роми-доброволци /семейства/, които произлизат от общността и познават добре целевите групи. Те предоставят подкрепа към младите майки и родители при домашни посещения.

Една от основните задачи в прилагане на модела е създаване на ядро от доброволци. След като са обучени, те правят домашни посещения при непълнолетни бременни и родилки средно по два пъти на седмица. Всяка майка получава минимум по 2 визити.

Доброволците участват в динамичните групи „Позитивно родителство“ с участие на непълнолетни бременни и техните партньори, както и в родителските групи за самопомощ с цел развитие на родителски умения. При домашните посещения те подкрепят младите /бъдещи и настоящи/ родители да прилагат на практика и в конкретните условия наученото от специалистите по детско развитие, които водят групите.

За създаване на такова ядро от доброволци са необходими постоянни усилия както от организацията, която работи по модела, така и от местните лидери в общността. За да се постигне това, могат да се предприемат следните стъпки:

- Набиране на доброволци - двойки от ромската общност с деца, хора с авторитет, разпознаваеми като добри родители;
- Подбор на доброволци от координатора и местният лидер, които да вземат активно участие в проекта;
- Провеждане на срещи с бъдещите доброволци за разясняване на бъдещите дейности и отговорности;
- Обучение на доброволците – базисно обучение за същността на доброволчеството, за правата и задълженията на доброволците, за конкретната работа, която предстои да извършат по модела. Около пет месеца след началото на дейността на терен на доброволците стартират поддържащи обучения. Те са основани на трудностите и опита при работата на терен и се провеждат поне веднъж годишно.
- Ежемесечни срещи за подкрепа на доброволците-роми. Супервизия за доброволците, по време на която споделят трудности и търсят решения.
- Ежемесечна супервизия към координатора на доброволците – той е един от групата и участва активно в организационните дейности, свързани с нея. Координаторът има много специфични трудности и въпроси, свързани с работата и се нуждае от перманентна подкрепа и срещи с екипа, ангажиран с прилагане на модела.

Стъпките в модела са взаимосвързани и заменянето им или отпадането на някои от тях би довело до риск от неуспех.

Сфери на приложение

Моделът може да се прилага от:

- Организации, които се намират непосредствено в ромски общности;
- Организации, които предлагат услуги в ромска общност /с фокус семейството/;
- Организации, които имат опит в работата с ромска общност;
- Организации, които имат достъп до ромска общност.

Моделът е подходящ за НПО и/или услуги в общността, които си сътрудничат добре с общностни лидери, духовни настоятелства, здравни и младежки медиатори в ромска общност.

Моделът може да се приложи, след обучение, от екипите на ЦОП, общностни и други центрове и услуги в общността. Най-трудната част от бъдещото приложение в нови ромски общности е свързано с необходимостта организацията, която ще го развива, да има работещ център за доброволци /група доброволци/ или минимален опит в работа с доброволци.

Най-лесно и бързо моделът може да се усвои от НПО, които имат опит в работа с доброволци, опит в работа с ромска общност и имат мултидисциплинарни екипи.

Работата по този модел се извършва изключително на терен в ромска общност. За тази цел е добре организацията, която реши да го прилага, да осъществи контакт с местен лидер, за да може да има достъп до повече хора в общността. Специалистите, които ще се занимават с прилагането на този модел, може да са психолози, социални работници, логопеди, специалисти по ранно детско развитие и медицински работници.

Самата работа по този модел не изисква наличието на много ресурси, затова той може да бъде осъществен и от организации, които разполагат с общинско или държавно финансиране.

Ефективност и въздействие

В резултат на прилагане на модела може да се постигне следното въздействие:

- Намаляване на броя на изоставените деца от малолетни майки;
- Включените родители да полагат стандартни минимални грижи за децата си;
- Позитивно родителстване.

Ефект за децата:

- психомоторното развитие на децата не изостава в сравнение с техни връстници, които растат в нерискови семейства;
- децата са спокойни, не са агресивни;
- младите майки посещават редовно медицински специалисти и други услуги, когато детето има нужда или с цел профилактика;
- децата се отглеждат в среда с по-малко стрес и насилие.

Ефект за бременните млади жени и тяхното близко обкръжение:

- посещават редовно женска консултация (според медицинските стандарти);
- жените в близкото обкръжение на обхванатите от проекта жени получат информация за правилното прилагане на грижи за малките деца.

Ефект за младите майки и тяхното близко обкръжение:

- посещават редовно детска и женска консултация;
- забавяне на втора (последваща) бременност;
- засилване на връзката между майката и детето.

Ефект за бащите и тяхното близко обкръжение:

- бащите придружават майките на детските консултации или при преглед от други медицински специалисти;
- наблюдава се висок интерес от стана на младите майки по отношение на дейностите по проекта, предстоящите обучение и срещи. Интерес проявяват техни съседки и приятелки, на които са разказали за родителските групи за самопомощ.

Ефект за доброволците:

- участието в модела повишава капацитета на ромите-доброволци като ментори и модератори, което впоследствие може да се валидира;
- самоувереността на доброволците-роми се засилва от успешното предоставяне на помощ и подкрепа в тяхната общност.

Ефект за организацията, която го прилага:

- екипът на организацията се чувства по-уверен в работата си в ромската общност благодарение на разработения модел SAFE.

Ефект за партньорите и други организации:

- разширяват дейността си като предоставят подкрепа на млади семейства в риск;
- медицинските специалисти от детските клиники и поликлиниките работят на терен в ромски рискови семейства. Това им предоставя възможност да се запознаят директно със среда, в която се гледат децата и да дадат по-точни и полезни предписания.

Фактори за успех

Участие на местната общност

В началните етапи на работа с модела е много важно да се идентифицират лидери в общността, които служат за „вход“ в съответната общност. За да се постигнат успешни партньорски взаимоотношения, могат да се предприемат следните стъпки:

- Идентифициране на местен лидер в конкретната общност, където искаме да работим;
- Провеждане на срещи с него/нея за представяне на конкретните дейности, включени в модела;
- Описание на всичките ползи, които той/те и неговата общност биха имали, ако моделът се приложи при тях;
- Излъчване на координатор за конкретната общност.

Работа на терен

Организирането и провеждането на теренна работа се случва с активната подкрепа от страна както на координатора на модела, така и на координатора на доброволците. Важно е доброволците да се чувстват подкрепени и сигурни, когато са на терен. За тази цел е добре придържане към следните правила:

- Идентифицирането на семейства в нужда се прави в екип;
- Винаги да има график къде ще се ходи през следващия месец;
- Договаряне на посещението;
- Доброволците винаги ходят по двама на терен;
- Доброволците не критикуват открито родителите по време на посещението си в дома им;
- Доброволците дават релевантни съвети за правилната грижа и отглеждане на децата;
- Доброволците насочват родителите към специалисти или услуги, ако е необходимо.

Сравнителни предимства на модела

Важните предимства на модела са:

- пряката подкрепа /на терен/ за малолетни и непълнолетни родители от началния етап на бременността до втората година на детето;
- подкрепата се осъществява от хора от общността /доброволци-роми/.

Моделът е ефективен, защото се осъществява на терен в самата ромска общност. Не се налага хората да бъдат транспортирани до други места и така да се нарушава всекидневието им.

По-голямата част от логистиката се извърша от координатора на доброволците и самите доброволци – те намират младите майки, техните партньори и роднини и им оказват съдействие, за да присъстват на срещите.

Срещите се организират на място в общността в подходящи помещения. Те могат да се провеждат както на територията на някоя от местните НПО или услуги, базирани в

общността, така и в помещения, които са част от църкви и джамии в ромските махали. Могат с успех да се ползват и помещения на читалища в ромските квартали, както и такива в училища или детски градини.

Възможности за прилагане в бъдеще и надграждане

В рамките на проекта, финансиран от програма „Вяра в децата и семействата“, моделът бе предоставен на 5 ЦОП в градове с компактни ромски групи и голям общностен център в „Столипиново“ и прилагането му започва веднага. С всяка една от общините, които ще прилагат в свои услуги модела, договаряме параметрите на партньорство и сключваме споразумения за работа. Тази стъпка минимализира рисковете от грешно прилагане на модела или изключване на някои от неговите същностни елементи. Всяка организация или институция, която ще прилага модела, получава от НАРД супервизия през първата година от прилагането му.

Достъп до модела ще имат всички 50 организации от мрежата на НАРД на територията на цялата страна. Всяка от тях, която работи в ромска общност и има желание да разшири чрез модела дейността си за подкрепа към семействата, ще получи дългосрочна подкрепа за прилагането му като част от подписаните между нас споразумения.

Кратък случай на оставане на дете/деца в семейството

Младата майка на 17 години М. Т. има дете на 8 месеца и живее при родителите на мъжа си, който работи в чужбина. Майката е била поканена на среща на родителската група за самопомощ от наша доброволка, с която живеят в съседство. Доброволката е знаела, че майката и детето са били хоспитализирани три пъти и е преценила, че срещите по модела SAFE могат да са й полезни. Доброволката е разбрала, че непълнолетната майка се чувства несигурна, объркана и неуверена за начина, по който се справя като родител. Историята на детето е свързана с няколкократно задавяне по време на хранене, придружено с посиняване и задух. Майката е била силно изплашена и объркана в реакциите си.

Тази млада майка получи спешно консултиране по време на срещата на родителската група за самопомощ по отношение на причините за трикратното хоспитализиране на детето. Детската лекарка поговори внимателно и подробно с нея за това как храни детето, с какво го храни и колко често го прави. На младата жена бе показано няколко пъти как правилно да държи бебето по време на хранене и какви да бъдат реакциите ѝ при проблемна ситуация.

Майката дойде на още 2 срещи за родителски умения, където разказваше, че вече знае как правилно да храни детето и се чувства много по-спокойна. Междувременно доброволките бяха направили две домашни посещения при нея. На една от поредните срещи те предоставиха информация, че майката и бебето не са постъпвали повече в болница, че се чувстват добре и спокойно.

В този случай моделът беше приложен в пълния му вариант. Случиха се следните основни етапи:

- Доброволка от екипа ни е идентифицирала млада майка от общността с проблеми при отглеждане на детето си;
- Доброволката е успяла да установи доверителна връзка с майката и да я убеди да дойде на една наша среща;
- По време на среща за родителски умения майката е подканена от доброволката да разкаже за задавянето, хоспитализирането на детето, начина, по който реагира, и чувствата и страховете, които има;
- Лекарката, която е с опит в работа с роми, успява да зададе правилните въпроси и да събере нужната информация, за да даде правилните съвети;

- Майката идва на още 2 срещи, където получава допълнителна информация за грижата за детето – правилен режим на сън и игра, по-тиха домашна среда, превенция на инфекциозни заболявания чрез по-добра хигиена и др.
- Доброволка отива на две домашни посещения. Разказва и регистрира, че майката е спокойна и детето получава необходимото внимание и грижа.

Ефект от модела:

- майката е по-опитна в грижата си за детето;
- детето не е хоспитализирано повече;
- детето е хранено в правилна поза и с подходяща храна;
- семейната среда е сигурна и по-здравословна за детето.

* * *

Този модел е създаден и описан в рамките на проект „Уверени чрез модела SAFE“, реализиран от Фондация „Национален алианс за работа с доброволци“ /НАРД/, Пловдив в продължение на 24 месеца, финансиран в рамките на програма „Вяра в децата и семейството“ на Фондация Лале и Фондация Оук с 41 344 лева.

Национален алианс за работа с доброволци
Пловдив, 4000
ул. „Петко Каравелов“ 28 А
тел. 032 / 625 197
office@navabg.com
www.navabg.com

ОБЕДИНЕНИ ЗА ДЕТЕТО И СЕМЕЙСТВОТО

Модел за социална подкрепа в ромски общности за предотвратяване на рисковете от negliжиране и изоставяне на дете в институция, основаващ се на ранно идентифициране и прилагане на първична превенция

Представеният модел на услуги по превенция на изоставяне на деца в институции се осъществява на територията на град Добрич от Фондация „Ръка за помощ“. Организацията е доставчик на социални и образователни услуги и работи активно от 2005 г. за въвеждане на услуги за деинституционализация и превенция на изоставяне и negliжиране на деца.

В България ромската общност е най-уязвимата част от населението. На територията на град Добрич броят на ромското население е 7000 души. Бедност, сегрегираност, безработица и неграмотност – това е омагьосаният социален кръг, в който се върти ромското малцинство. Бедността сред тази част от населението е масова, с растяща продължителност и тенденция да се предава през поколенията. Неграмотността е естествен трамплин към бедността и социалната изолация на ромите. Това води до развитие на редица рискове, които са причина за negliжиране и изоставяне на деца в институциите.

В превод от латински думата „превенция“ означава изпреварвам, предупреждавам. За съжаление услугите по превенция в България все още не са развити така, че да обхващат рисковите групи в достатъчно ранен етап, когато и необходимите ресурси са по-малко. В Общинската стратегия за социални услуги 2011-2015 след направен анализ на рисковите групи беше констатирана липсата на достатъчно точни данни за броя на лицата, които попадат в съответните групи, особено в случаите на потенциален риск. Една от причините за това е, че системите на социалното подпомагане и социалните услуги не са ориентирани към превенция на риска от социално изключване. Затова в ползрението на съответните служби са само лицата, чиито проблеми са ескалирали до степен на инцидент или криза. От друга страна, голяма част от рисковете са новопоявили се и системите за закрила все още не ги разпознават, което води и до невъзможност да бъдат регистрирани. Държавните системи на социално подпомагане и социалните услуги в България са насочили усилията си изцяло към справяне с последиците от рисковете, когато интервенциите имат значително по-малък успех, за съжаление в такива случаи се предприема настаняване на детето в институция.

Настоящият модел е насочен към следните целеви групи:

- Деца от всички възрастови групи, техните родители, с акцент върху бащите и разширените им семейства, които са в риск или са в опасност от развитие на риск.

Възможните рискове са: лоши битови условия, вредни зависимости у родителите; многодетно семейство, самотен родител, невъзможност да се осигури добра здравословна грижа; безработен родител/родители, увреждане при детето;

- Новородени и малки деца /0-3 години/ в риск от изоставяне и negliжиране, техните майки, бащи, семейства и хора от близката семейна среда.
- Деца на малолетни и непълнолетни родители;
- Бременни жени, бъдещи родители от рисковите общности, както и млади семейства от тези общности, на които им предстои да отглеждат деца;
- Подрастващи и младежи от уязвимите общности, които са застрашени от различни рискове, свързани със зависимости, трафик, насилие, отпадане от системата на образование, родители им са в чужбина и се отглеждат от близки или роднини.

Описание на проблемите

В ромската общност проблемите и рисковете са вследствие от бедността и изключително ниския стандарт на живот на общността. Изолираността на ромските квартали, лошите битови условия, недостатъчните здравни услуги и услуги по семейно планиране, както и попадането на голяма част от ромите извън системата на здравно осигуряване до голяма степен оформят цикъла на висока раждаемост, лоша здравна и сексуална култура и висок процент на изоставяне на деца в институциите.

От друга страна, проблемите се задълбочават от липсата на адекватна и целенасочена държавна и общинска политика в областта на интеграция на ромското население и превенция на negliжиране и изоставяне на деца в институции. Все още липсват достатъчно дейности по първична превенция в училищата сред високо рискови ученици. В образователните програми не се отделя достатъчно време и ресурси за здравно и сексуално ограмотяване на подрастващите, което в допълнение към изключително ниския процент на услугите по семейно планиране води до оформяне на поколения сред ромската общност, живеещи в среда на постоянен социален и здравен риск за децата.

Големият процент на случаите на negliжиране на деца е вследствие от липсващия позитивен семеен модел. Много често домакинствата са многочленни, като най-възрастното семейство налага своите разбирания относно отглеждането на децата. Това затруднява адекватното изпълняване на отговорностите на двамата родители. Вследствие от дългогодишния си опит екипът ни е стигнал до заключението, че за промяна на стереотипи и поведение сред рискови общности са необходими работа на терен, запознаване с конкретните семейни взаимоотношения и най-вече изграждане на доверителна връзка между членовете на семейството и социалния работник.

Факт е, че голям процент от рисковете за децата и семействата могат да бъдат предотвратени, като основна предпоставка за успех е ранната идентификация, първичната превенция и активното участие на общността.

Резюме на модела

Моделът се основава на интегриран подход при работата със семейства, деца и младежи, които са застрашени от попадане в цикъла на бедност, зависимости или институция. Той може да се приложи в този му вид или отделни елементи от него в социални услуги, училища и организации. Във всички случаи ще е налице необходимост от сътрудничество между всички тях. Редица социални услуги в България предлагат дейности по превенция, но едно от предимствата на настоящия модел е включване в етапа на идентифициране на хора от ромската общност, училища, детски градини и други институции.

В настоящия модел екипът ни се насочва към тези групи от бъдещи родители, семейства и подрастващи от етническите малцинства, при които рисковете са все още на етап, когато

успешно може да се въздейства върху промяна на нагласи, навици и да се формират нови умения. В модела е въведен подход на мобилизиране на ресурсите на местната общност и семейството за справяне с рисковите фактори. Ранното идентифициране се извърши от теренни работници и доброволци-представители на общността. За достигане до семействата и децата в най-ранен етап екипът ни изгради партньорски отношения с училища, лични лекари, здравни медиатори. Мобилността на услугите по превенция е от решаващо значение. Разбирането, че потребителите трябва да потърсят услугата, в голяма степен възпрепятства успеха на работата по превенция. За съжаление с мобилен екип на територията на Добрич разполага единствено Фондация „Ръка за помощ“, което ограничава мащабите на въздействие.

Подходът при идентифициране, който се прилага в модела, е проактивен, като се набляга на силните страни на родителите и разширеното семейство. Ролята на специалистите е подкрепяща, като целта е родителите да се овластят в процеса на отглеждане, възпитание и осигуряване на безопасна и здравословна среда на живот за децата.

Моделът включва следните етапи на работа:

- Участие на потребителите;
- Интервенция на възможно най-ранен етап от риска;
- Мобилност на услугите;
- Планиране на интервенциите въз основа на индивидуално разглеждане на силните страни на потребителите;
- Прилагане на интегриран подход при работа по случай.

Моделът се осъществява от екип от двама социални работници, психолог, медиатор и доброволци, като включва следните елементи:

- Идентифициране на семейства от Добрич, при които е налице риск от negliжиране или изоставяне на дете в институция;
- Консултации за решаване на кризисни ситуации в семейства, предимно от етническите малцинства;
- Повишаване на родителските умения в областта на позитивното родителство на майки, бременни жени и бащи от рискови общности;
- Провеждане на Работилници за родители за формиране на позитивно родителско поведение и умения за грижа за новороденото;
- Организиране на Фамилни групови конференции;
- Първична превенция в училища чрез здравно и сексуално образование и прилагане на Менторска програма между ученици-доброволци и ученици от рискови общности.

Моделът има широк териториален обхват, услугите се осъществяват на терен в домовете на семействата, в Център за обществена подкрепа, Първичен здравен център към община Добрич и в училища. Тази мобилност на услугите позволява въвличане на широк кръг заинтересовани страни, пряк достъп до семействата, оформяне на нагласи и разбирания на подрастващите в учебна среда.

Основно предимство на модела е стартиране на работа със семействата и децата във възможно най-ранен етап. Иновативният момент в модела както за организацията ни, така и за училищата в Добрич, е прилагане на Менторска програма. Програмата се осъществява между ученици от 10 и 11 клас, доброволци към организацията и ученици от начален етап на образование предимно с рисково поведение, от етническите малцинства и деца със затруднена комуникация. В рамките на програмата големите ученици служат като модел за подражание и като резултат се изграждат позитивни връзки на доверие и съпричастност между децата. Менторската програма създава изключително силни емоционални връзки между доброволци и ученици, като ежеседмичните срещите се провеждат в много позитивна и креативна среда.

Сфери на приложение

Настоящият модел може много успешно да се приложи в различни социални услуги, като Центрове за обществена подкрепа, Комплекси за социални услуги и други социални услуги, които работят с групи от етническите малцинства. Отделни елементи от модела – часове по здравно и сексуално образование, организирани на Фамилни групови конференции и менторска програма могат да се прилагат от училища.

Ефективност и въздействие

В резултат от прилагане на модела се постига подобряване в условията на живот на семейства от етническите малцинства, родителите подобряват родителските си умения, разбират кое вреди на здравето, емоционалното и психологическо развитие на детето, подобряват знанията си по отношение на семейното планиране и разбират собствената си отговорност по отношение на контролиране на раждаемостта. Ефектът при подрастващите от етническите малцинства е изключително и важен, и ценен поради важността на етапа от развитие, в което се намират децата. В резултат от сесиите по здравно и сексуално образование в училищата ученици от етническите малцинства подобриха знанията си относно опасностите от попадане в трафик на хора и зависимости. Голям процент от тях за първи път разбраха за възможностите за семейно планиране и предпазване от болести, предавани по полов път. Изключително положителен ефект се наблюдава и в самата ромска общност. В резултат от изградените партньорски взаимоотношения с лидери от общността, здравни медиатори и семейства, ползващи други услуги на организацията, като цяло се повиши чувствителността в голям процент от жителите на кв. „Изгрев“ по отношение на подобряване на условията на живот на децата и семействата и предотвратяване на изоставянето на деца в институции.

По отношение на работата с институции, моделът позволява независимост от дирекция „Социално подпомагане“, тъй като работи предимно със случаи, които не са насочени от институцията. От друга страна успехът при работа по отделните случаи до голяма степен повишава доверието на институциите към организацията.

Фактори за успех

За постигане на успех на модела са необходими следните условия:

- Разпознаваемост на екипа сред местната ромска общност и изградена доверителна връзка между екипа и семействата;
- Въвличане на доброволци – младежи от училищата в Добрич и представители на местната ромска общност;
- Стартиране на работа със семействата в ранен етап от развитие на риска;
- Въвличане на училищата като активен партньор.

При консултиране и обучение на родителите едно от задължителните условия за успех на модела е индивидуалният подход при работа с всяко семейство, като се отчитат особеностите на взаимоотношенията с разширеното семейство. При голям процент от случаите е необходимо подпомагане с хранителни продукти, памперси и адаптирани млека. В тази връзка е наложително екипът да създаде контакти с местни магазини и фирми, които при необходимост биха могли да дарят необходимите продукти. Друг важен момент при осъществяване на модела е Менторската програма и работата с доброволци. Програмата е изключително ползотворна, но е необходимо да се предвиди обучение на доброволците и координатор, който както да ръководи срещите, така и да извършва периодична супервизия на доброволците. По отношение на работата в училищата и изнасяне на темите за здравно и сексуално образование е необходимо програмата да бъде разработена така, че да е съобразена с особеностите на етноса, който представляват

учениците. Темите са непопулярни за разговори в общността и е необходимо лекторите да вземат под внимание това.

Сравнителни предимства на модела

Изключително предимство на модела е работата с деца и семейства, при които рисковете още не се ескалирали до степен на необходимост от спешни интервенции. Това дава възможност специалистите да разполагат с време за проучване на случая, търсене на подходяща подкрепяща среда за семейството и въвличане на хора от общността и други институции. Особено голямо предимство на модела е работата в училищна среща и прилагането на различни интерактивни методи на работа с подрастващите, с цел промяна на техните нагласи и разбираня в критично важна възраст.

Менторската програма е иновативен елемент за българските училища и предоставя възможност за личностно развитие от една страна на младежи, работещи като доброволци и от друга развитие на личностни и социални умения на деца от рисковите общности.

Възможности за прилагане в бъдеще и надграждане

Моделът може да се приложи във вида, в който Фондация „Ръка за помощ“ го е направила, или да се подберат отделни елементи от него. Частта, която се осъществява в училищата – Менторската програма и часовете по здравно и сексуално образование, може да се изпълни от самите училища, като и в двете дейности могат да се въвлекат доброволци. Консултиране на семейства, работата на терен, както и работилниците за родители могат да се изпълняват в Центровете за обществена подкрепа, Общностните центрове за деца и семейства, както и от здравните медиатори, назначени към общините.

Кратък случай на оставане на дете/деца в семейството

А. Н. е на 17 години, ученик е в 11 клас в една от гимназиите в Добрич. Танцьор е към Младежки танцов фолклорен ансамбъл „Златна Добруджа“ и през лятото на 2013 година печели първо място на четвъртия Световен шампионат по фолклор “Worldfolk 2013”. Преди две години семейството загубва собственото си жилище. Семейството живее на квартира, докато родителите остават без работа и се налага да напуснат жилището. Семейството се разделя. А. и майка му заживяват при тяхна позната. Налага се да напуснат и това жилище, което ги отвежда на улицата. А. започва да бяга от училище, няма учебници и успехът му рязко спада.

Поради това, че майка му е безработна, единственият доход, с който разполагат, са детските надбавки. Няма пари за дрехи, учебници и храна. За случаят ни сигнализираха от училището на момчето, като планираха да сигнализират и отдел „Закрила на детето“, за да настанят момчето в приют. Психологът започна консултации със семейство, като помогна да преодолеят травмата от загубата на жилището. Подготвиха се документи за кандидатстване на работа на майката и след месец тя започна почасова работа като хигиенист в един от клоновете на банка в Добрич. За семейството се организира фамилна конференция, на която от друг град пристигна бащата, с който А. и майка му повече от година не бяха поддържали контакт. Доброволци, част от организацията, решиха да организират кампания за набиране на средства за семейството. С организацията се свърза дарител, който след като се запозна по-подробно със ситуацията отпусна месечна стипендия за А. в размер на 200 лева и нае квартира, чиито наем от 150 лева се ангажира да покрива за една година. В обобщение можем да посочим, че основни фактори за оставане на детето в семейството е спешната психологическа помощ, която майката и детето получиха, кръгът от хора, които се обединиха в помощ на семейството, разговорите

с учителите и треньора на А., които разбраха ситуацията и бяха насочени как да съдействат на детето и майка му.

* * *

Този модел е създаден и описан в рамките на проект „Обединени за децата и семейството“, реализиран от Фондация „Ръка за помощ“, Добрич в продължение на 27 месеца, финансиран в рамките на програма „Вяра в децата и семейството“ на Фондация Лале и Фондация Оук с 64 700 лева.

Фондация „Ръка за помощ“
Добрич, 9300
ж.к. „Добротица“
бл. 9, вх. Б, ет. 3, ап. 6
Тел. 0897003755
office@hhf.bg
www.hhf.bg